

JEWS AND THEIR MUSLIM NEIGHBORS IN EARLY SOVIET GEORGIA

Economic and nationalities policies aspects

GIORGI ZAZUNISHVILI, YULIA ORESHINA

**ებრაელები და მათი მუსლიმი მეზობლები
ადრეულ საბჭოთა საქართველოში**

ეკონომიკური და ეროვნებებზე მიმართული პოლიტიკის ასპექტები

გიორგი ჯაზუნიშვილი, იულია ორეშინა

JEWS AND THEIR MUSLIM NEIGHBORS IN EARLY SOVIET GEORGIA

Economic and nationalities policies aspects

ებრაელები და მათი მუსლიმი მეზობლები ადრეულ საბჭოთა საქართველოში

ეკონომიკური და ეროვნებებზე მიმართული პოლიტიკის ასპექტები

UDC (შპკ) 94(=411.16)(479.22)+94(=512.1)

ზ-165

Authors

GIORGI ZAZUNISHVILI
YULIA ORESHINA

ავტორები

გიორგი ზაზუნიშვილი
იულია ორეშინა

Project idea and supervision

პროექტის ავტორი და ხელმძღვანელი

YULIA ORESHINA
იულია ორეშინა

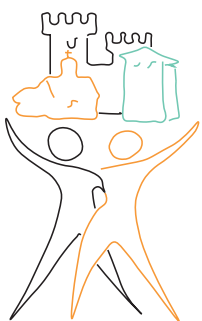
© ინტერკულტურული დიალოგისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ფორუმი

ISBN 978-9941-9832-7-6

The publication is supported by Rosa Luxemburg Stiftung e.V.,
zastoupení v České republice.

The publishers alone are responsible for the content provided; the positions
presented in these texts do not necessarily represent the points of view of the
foundation.

პუბლიკაცია გამოცემულია როზა ლუქსემბურგის ფონდის
მხარდაჭერით და ექვემდებარება უფასო გავრცელებას.
პუბლიკაციაში გამოთქმული მოსაზრებები შესაძლოა არ
გამოხატავდეს როზა ლუქსემბურგის ფონდის პოზიციას.

ინტერაულტურული
დიალოგისა და კულტურული
მემკვიდრეობის დაცვის ფორუმი

table of contents

Introduction	7
Multiculturalism as a basis of Georgian history	10
New economic policy (NEP) and early Soviet nationalities policy vis a vis ethnic and religious minorities in Soviet Georgia	29
The realms of memory: neighborly life in current recollections	35
Conclusion.....	64

სარჩევი

შესავალი.....	7
მულტიკულტურალიზმი, როგორც საქართველოს ისტორიის საფუძველი.....	10
ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა (NEP) და ადრეული საბჭოთა ეროვნების პოლიტიკა საბჭოთა საქართველოში ეთნიკურ და რელიგიურ უმცირესობებთან მიმართებაში	29
მეხსიერების სფეროები: მეზობლური ცხოვრება მიმდინარე მოგონებებში.....	35
დასკვნა	64

INTRODUCTION

The idea of the book which you have in your hands was born based on the observations of the current global political landscape. It doesn't claim to be a complete and in-depth study of the topic but contains the main research results and the highlights of the project that took place within the year of 2024.

The book is mostly based on archival research and oral history interviews collected by the research team in field trips in summer 2024. The research team closely worked with the National Archives of Georgia, and in particular with the fonds related to the history of Soviet Union's korenization and NEP political influence on Soviet Georgia's national and cultural politic, and resettling ethnic minorities, especially the Turk-Meskhetian population from Samtskhe-Javakheti region.

Resettling Turk-Meskhetian people resulted in promoting and strengthening Jewish and Armenian ethnic communities, creating national narratives and changing historical ethnic national pictures in the region. In this regard, it is especially interesting to observe how regional security challenges affect local Jewish and Muslim communities' relationships.

შესავალი

ამ წიგნის იდეა დღევანდელ გლობალურ პოლიტიკურ ლანდშაფტზე დაკვირვების შედეგად დაიბადა, მაგრამ მოცემული თემა აქ სრულად და სიღრმისეულად არ არის შესწავლილი. მიუხედავად ამისა, ნაშრომი მკითხველს აცნობს 2024 წელს განხორციელებული პროექტის საკვანძო საკითხებსა და ჩატარებული კვლევის ძირითად მიგნებებს.

წიგნი, ძირითადად, ეფუძნება საარქივო კვლევასა და ზეპირ ისტორიებს, რომლებიც მკვლევართა ჯგუფმა 2024 წლის ზაფხულში შეაგროვა საველე მოგზაურობის დროს. მკვლევართა ჯგუფი მჭიდროდ თანამშრომლობდა საქართველოს ეროვნულ არქივთან, განსაკუთრებით კი ისეთ ფონდებთან, რომლებიც მოიცავენ დოკუმენტებს, სადაც ასახულია, თუ რა გავლენას ახდენდა საბჭოთა კავშირში „კორენიზაციის“ პოლიტიკა NEP-თან (ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა) ერთად საბჭოთა საქართველოს ეროვნულ და კულტურულ პოლიტიკასა და ეთნიკური უმცირესობების, განსაკუთრებით კი თურქი მესხების განსახლებაზე სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში.

თურქი მესხების გადასახლებამ გამოიწვია ებრაული და სომხური ეთნიკური ჯგუფების წინ ნამონევა და გაძლიერება, ეროვნული ნარატივების შექმნა და რეგიონში ისტორიულად ჩამოყალიბებული ეთნიკური და ეროვნული სურათის შეცვლა. ამ

The literature on the topic chosen as leading for the current book is extremely scarce. There's no scholarly or popular work that would address the life of both Jewish and Muslim communities in early Soviet Georgia. In absence of a corpus of previously done research and literature, the current book is based on general works related to the early Soviet history of Georgia and to the early Soviet economic and nationalities policies.

The research team conducted profound work in Georgian National Archives, including the local archives in Akhaltsikhe and Batumi, where hundreds of documents related to the history of life of ethnic and religious minorities in Georgia were collected and analyzed. These were mainly official documents preserved in the archival fond, protocols, personal letters and statements as well as official plans of the Communist Party and the government, records of congresses, and financial data of artels and collective farms.

It is clear that both archival and oral history sources used for the current book are incomplete and have a number of limitations. First of all, the archival documents are often too official and impersonal and in many cases we should only guess how the real people's life looked like in the researched

მხრივ განსაკუთრებით საინტერესო იმაზე დაკვირვება, თუ როგორ მოქმედებს რეგიონული უსაფრთხოების გამოწვევები ადგილობრივი ებრაული და მუსლიმი თემების ურთიერთობებზე.

ნიგნში განხილულ თემაზე ლიტერატურა უკიდურესად მწირია. არ არსებობს სამეცნიერო ან პოპულარული ნაშრომი, რომელიც შეეხება როგორც ებრაული, ისე მუსლიმური თემების ცხოვრებას ადრეულ საბჭოთა საქართველოში. წარსულში ჩატარებული კვლევებისა და ლიტერატურის არარსებობის გამო, ნაშრომი ეფუძნება ზოგად შრომებს, რომლებიც დაკავშირებულია საქართველოს ადრეულ საბჭოთა ისტორიასთან და ადრეულ საბჭოთა ეკონომიკურ და ეროვნებებზე მიმართულ პოლიტიკასთან.

მკვლევართა ჯგუფმა სიღრმისეული სამუშაო ჩაატარა საქართველოს ეროვნულ არქივში, მათ შორის ახალციხისა და ბათუმის ადგილობრივ არქივებში, სადაც შეგროვდა და გაანალიზდა საქართველოში ეთნიკური დარელიგიური უმცირესობების ცხოვრების ისტორიასთან დაკავშირებული ასობით დოკუმენტი. ეს, ძირითადად, საარქივო ფონდში დაცული ოფიციალური ხასიათის დოკუმენტები, პროტოკოლები, პირადი წერილები და განცხადებებია, ასევე, კომუნისტური პარტიისა და მთავრობის ოფიციალური გეგმები, ყრილობების ჩანაწერები, არტელებისა და კოლმეურნეობების ფინანსური მონაცემები.

period, based on their applications and letters to the authorities.

On the other hand, oral history interviews collected in the localities of former collective farms also have their limitations – for instance, we could rarely reach the people who actually lived in the area during the existence of the collective farm. Moreover, as none of our interlocutors was Jewish, these interviews still showed us the picture “from outside”. Nevertheless, the collected resource base was sufficient for the purposes of the study which you have in your hand and will, hopefully, encourage more research to be done in this area.

ცხადია, როგორც საარქივო, ისე ზეპირი ისტორიის წყაროები, რომლებიც გამოყენებულია წინამდებარე წიგნისთვის, არასრულია და მთელი რიგი შეზღუდვები აქვს. უპირველეს ყოვლისა, საარქივო დოკუმენტები უმეტესად ზედმეტად ოფიციალური და ფორმალურია და უფრო მეტად გვინევდა დავკვირვებოდით ებრაელი ან სომეხი მოქალაქეების პირადი განცხადებებისა და ხელისუფლების სახელზე დაწერილი წერილების შინაარსებს, რათა გამოგვეცნო, როგორ გამოიყურებოდა რეალური ადამიანების ცხოვრება იმ პერიოდში.

მეორე მხრივ, ყოფილი კოლმეურნეობების ადგილებზე შეგროვებულ ზეპირ ისტორიებსაც თავისი შეზღუდვები აქვთ, მაგალითად, ჩვენ იშვიათად ვხვდებოდით იმ ადამიანებს, რომლებიც რეალურად ცხოვრობდნენ ამ ტერიტორიაზე კოლმეურნეობების არსებობის პერიოდში. მეტიც, არც ერთი ჩვენი თანამოსაუბრე არ იყო ებრაელი, თუმცა ამ ინტერვიუებმა მაინც გვაჩვენა სურათი „გარედან“. მიუხედავად სირთულეებისა, შეგროვებული რესურსების ბაზა საკმარისი აღმოჩნდა კვლევის მიზნების შესასრულებლად და, იმედია, ეს ნაშრომიც ნაახალისებს მომავალში ამ საკითხით დაინტერესებულ მკვლევართ.

MULTICULTURALISM AS A BASIS OF GEORGIAN HISTORY

Georgia can be identified as a land of multiculturalism and multiethnicity. Historically, South Caucasus and especially Georgia, was a high interest point to the several Empires. Eastern Georgia was historically influenced by Persia and other eastern imperial states, while Western Georgia was inextricably linked to the Rome, Byzantine Empire and later on the Ottoman Empire.

The region where Georgia is historically situated, South Caucasus, is the region where Europe and Asia meet. Since Georgia was a mountainous region, it was easy to protect the Darial gate (Kazbegi region, the main pass from the Northern to South Caucasus) from the Northern tribes, Alanian-Ossetians, Khazars, Mongols, which were always huge problems for Southern Empires.

Historically, Georgia used its geographical position, as it could always "open" the Darial pass and let the North Caucasian tribes to invade towards the South. Such invasions were always painful for the Southern empires. Hereby, the empires had always special politics towards Georgian kingdoms.

მულტიკულტურალიზმი, როგორც საქართველოს ისტორიის საფუძველი

საქართველოს თავისუფლად შეიძლება ეწოდოს მულტიკულტურალიზმისა და მრავალენოვურობის ქვეყანა. ისტორიულად სამხრეთ კავკასია და, განსაკუთრებით, საქართველო რამდენიმე იმპერიის ინტერესების არეალში შედიოდა. აღმოსავლეთ საქართველო ისტორიულად განიცდიდა სპარსეთისა და ირანის, შემდეგ კი აღმოსავლეთის სხვა იმპერიული სახელმწიფოების გავლენას, ხოლო დასავლეთ საქართველო განუყოფლად იყო დაკავშირებული რომისა და ბიზანტიის იმპერიასთან, მოგვიანებით კი ოსმალეთის იმპერიასთან.

სამხრეთ კავკასია, რომლის ნაწილიც საქართველოა, ის რეგიონია, სადაც ევროპა და აზია ხვდება ერთმანეთს. ვინაიდან საქართველო მთაგორიანი ქვეყანაა, ადვილი იყო დარიალის კარიბჭის (ყაზბეგის რაიონი, მთავარი უღელტეხილი ჩრდილოეთიდან სამხრეთ კავკასიისკენ) დაცვა ჩრდილოეთის ტომებისგან, ალან-ოსების, ხაზარებისა და მონღოლებისგან, რაც ყოველთვის დიდ პრობლემას წარმოადგენდა სამხრეთ იმპერიებისთვის.

ისტორიულად საქართველო იყენებდა თავის გეოგრაფიულ მდებარეობას, რადგან მას ყოველთვის შეეძლო დარიალის უღელტეხილის „გახსნა“ და ჩრდილოკავკასიური ტომების სამხრეთისკენ შეჭრის საშუალების მიცემა. ასეთი შემოსევები

Not only Northern border protection historically had an important role for Georgia, but also trade routes, which were passing through Georgia and nearby. Hereby, controlling Georgia meant controlling the trade between Asia and Europe. It can be said that controlling Georgia was literally a trump card for Huge Empires which were fighting for the south Caucasus, Middle East and their economical and military interests.

It should be noted here that later, during the Turkish invasions in Anatolia and the Middle East, Turkish tribes camped in Georgia and used its territory for wintering.

We need to know background history to find out why Georgia is a multicultural country.

Both Jewish and Muslim populations have a very long tradition of living on Georgian lands. Jewish history of Georgia counts more than 20 centuries, and Jewish population historically lived all over the country after the first Jews came to these lands in the first waves of going to the diaspora in the first centuries before the new era and the beginning of the new era. The existence of a considerable Muslim population in various parts of Georgia

ყოველთვის მტკიცეული იყო სამხრეთის იმპერიებისთვის, ამიტომ მათ განსაკუთრებული პოლიტიკა ჰქონდათ ქართული სამეფოების მიმართ.

საქართველოსთვის ისტორიულად მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა არა მხოლოდ ჩრდილოეთის საზღვრის არსებობამ და მისმა დაცვამ, არამედ სავაჭრო გზებმაც, რომლებიც მასზე და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე გადიოდა. შესაბამისად, საქართველოზე კონტროლის დამყარება ნიშნავდა აზიასა და ევროპას შორის ვაჭრობის გაკონტროლებას, ამიტომ საქართველოზე ბატონობა, ფაქტობრივად, წარმოადგენდა კოზირს უზარმაზარი იმპერიების ხელში, რომლებიც საკუთარი სამხედრო და ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე, იბრძოდნენ სამხრეთ კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთისთვის.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მოგვიანებით, ანატოლიასა და ახლო აღმოსავლეთში თურქების შემოსევების დროს, თურქული ტომები საქართველოში ბანაკდებოდნენ და მის ტერიტორიას გამოსაზამთრებლად იყენებდნენ.

იმისთვის, რომ გავიგოთ, თუ რატომ არის საქართველო მულტიკულტურული ქვეყანა, ჩვენ უნდა გავანალიზოთ ზოგადი მოკლე წინარე ისტორია.

როგორც ებრაელ, ასევე, მუსლიმი მოსახლეობას ქართულ მიწაზე ცხოვრების დიდი ტრადიცია აქვთ. საქართველოს ებრაული ისტორია ოც საუკუნეზე მეტს ითვლის და ებრაულმა მოსახლეობამ ისტორი-

gia is related to the country's history and a number of invasions from Muslim empires – Arab, Persian, Ottoman. Parts of Georgia, especially South and South-West (contemporary Adjara and Samtskhe-Javakheti) used to be parts of the Ottoman empire.

Empires always tried to maintain long range control over Georgia guaranteeing their safety. First, what they were doing was the attempts to change the dominance in Georgia of the Christian orthodox religion. In the case of Muslim Empires, their policies were based on setting high taxes on Christians, releasing from taxes those who changed religion and gifting lands to them, as well as torturing and destroying Christian churches and clerics.

The Christianity-dominated Byzantium used a slightly different approach. The Emperor was granting titles to the Georgian kings (Kurapalati, Magistros), trying to express that Byzantine titles meant political and cultural influence on Georgia. Not only titles but also religion was the instrument of control for the Byzantines in Georgia. During the Byzantine period the main religion of the Western and Eastern Georgian population was Christian orthodoxy.

ულად მას შემდეგ იწყო ცხოვრება მთელი ქვეყნის მასშტაბით, რაც პირველი ებრაელები ამ მიწებზე დასახლდნენ, დიასპორაში წასვლის პირველ ტალღებშივე, ახალი ეპოქის პირველ საუკუნეებში და ახლი ეპოქის დაწყების შემდეგაც.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მუსლიმი მოსახლეობის არსებობა დაკავშირებულია ქვეყნის ისტორიასა და მუსლიმური იმპერიების, მათ შორის: არაბთა, სპარსთა და ოსმალეთა იმპერიების შემოსევებთან. საქართველოს რეგიონები, განსაკუთრებით სამხრეთი და სამხრეთ-დასავლეთი (თანამედროვე აჭარა და სამცხე-ჯავახეთი), ადრე ოსმალეთის იმპერიის ნაწილს შეადგენდნენ.

იმპერიები ყოველთვის ცდილობდნენ საქართველოზე კონტროლის შენარჩუნებას შორი მანძილიდან, რაც მათ უსაფრთხოების გარანტიას აძლევდა. პირველი, რასაც მუსლიმური იმპერიები საქართველოს დაპყრობისას მიმართავდნენ იყო ადგილობრივი მოსახლეობის რელიგიის შეცვლა, რასაც ქრისტიანებზე მაღალი გადასახადების დანესებით ცდილობდნენ. ის, ვინც რელიგიას შეიცვლიდა, გადასახადებისგან ათავისუფლებდნენ და მიწებსაც ჩუქნიდნენ. მუსლიმები აგრეთვე ანადგურებდნენ ქრისტიანულ ეკლესიებსა და აწამებდნენ სასულიერო პირებს.

ქრისტიანული ბიზანტია ოდნავ განსხვავებულ მიდგომას იყენებდა. ბიზანტიის იმპერატორები ქართველ მეფეებს ტიტულებს (კურაპალატი,

It should be mentioned here that Muslim Empire leaders (Ottoman and Persian) always thought that Georgia (Gurjistan, as they used to call it) was their province, and Georgians Kings were local governors. In the period during the 16th-17th centuries every next Georgian king was supposed to wait for the Sultan's approval for the coronation. Georgian kings were also sending their children to the sultan as a symbol of full trust and service. Georgian heirs were studying Muslim culture, history, military actions and even they were accompanying Sultans into the military campaigns.

The history of the Georgian ruling dynasty is a very special and interesting viewpoint to understand the peculiarities of Georgian multiculturalism. As Bagrationis chronicler Sumbat Davitisdze, in his work "Life and Activity of the Bagrationis, the Georgian Kings, Their Origin, Time of Their Crowning for Kings of Kartli" states, the Bagrationis are descended from the Biblical King David. Prince Davitisdze states, "And four brothers (the sons of Solomon) came to Kartli; but one of them named Guaram was chosen to be the eristavi (i.e. the ruler) and he was the eristavi of Kartli and the Bagrationis' father. And so the Bagrationis of Kar-

მაგისტროსი) ანიჭებდნენ, რითაც ხაზს უსვამდნენ, თავიანთ პოლიტიკურ და კულტურულ გავლენას საქართველოზე. ბიზანტიელთა კონტროლის ინსტრუმენტი არა მარტო ტიტულები, არამედ რელიგიაც იყო. ბიზანტიის ბატონობის პერიოდში დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობის ძირითადი რელიგია ქრისტიანული მართლმადიდებლობა გახლდათ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მუსლიმთა იმპერიების (ოსმალებისა და სპარსელების) ლიდერები ყოველთვის ფიქრობდნენ, რომ საქართველო (გურჯისტანი, როგორც მას უწოდებდნენ) მათი პროვინცია, ხოლო ქართველი მეფეები – ადგილობრივი გამგებლები იყვნენ. XVI-XVII საუკუნეებში ყოველი მომდევნო ქართველი მეფე სულთნის თანხმობას ელოდა გამეფებაზე. ქართველი მეფეები სრული ნდობისა და მსახურების სიმბოლოდ თავიანთ შვილებს უგზავნიდნენ სულთნებს. ქართველი სამეფო ტახტის მემკვიდრეები სწავლობდნენ მუსლიმურ კულტურას, ისტორიას, სამხედრო საქმეს და სულთნებსაც კი ახლდნენ სამხედრო ლაშქრობებში.

საქართველოს მმართველი დინასტიის ისტორია განსაკუთრებული და საინტერესოა ქართული მულტიკულტურალიზმის თავისებურებების გასაგებად. როგორც ბაგრატიონთა მემკვიდრე სუმბატ დავითისძე ამბობს თავის ნაშრომში „ცხოვრება და უწყება ბაგრატიონიანთა,“ და ოთხნი ძმანი მათნი მოვიდეს ქართლს: ხოლო ერთი მათგანი, სახელით გუარამ, განაჩინეს ერის-თავად, და ესე არს

tli were the grandsons and relatives of Guaram”.

There are other chroniclers who support ideas about Jewish origin of Bagrationis, for example the historian of the Georgian King David “the Builder” considers David IV “the Builder” to be the 78th descendant of the biblical King David.

One of the light examples of Byzantine influence on Georgian politic was Ashot the First of Iberia, also known as Ashot the 1st Kurapalati, Son of the Adarnase, one of the founders of dynasty of Bagrations. Ashot the First was fighting to enlarge Tao-Klarjeti territories which were North-East territories of nowadays Turkey. After his assassination, Georgian kings usually had Byzantine titles. The first king who refused the Byzantine title was David 4th the builder. During the Byzantine period western Georgia was strongly influenced by Christian religion.

Western Georgia was even presented by a bishop during the first council of Nicaea in 325 AC. Even after Byzantine lost its influence on Anatolia (the Eastern region) after several defeats with Turks, Georgia still remained the forpost of Christianity.

It should be mentioned that even

ერის-თავი ქართლისა და მამა ბაგრატიონთა. და ესე ქართლისა ბაგრატიონიან[ნი] შვილის შვილნი და ნათესავნი არიან მის გუარამისნი“.

არსებობენ სხვა მემკვიდრეებიც, რომლებიც მხარს უჭერენ იდეას ბაგრატიონთა ებრაული წარმომავლობის შესახებ, მაგალითად, ქართველი მეფის დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი დავით IV აღმაშენებელს ბიბლიური მეფის დავითის სამოცდამეთვრამეტე შთამომავლად მიიჩნევს.

ქართულ პოლიტიკაზე ბიზანტიის გავლენის ერთ-ერთი ნათელი მაგალითი იყო აშოტ პირველი იბერიელი, ასევე ცნობილი, როგორც აშოტ I კურაპალატი, ადარნასეს ვაჟი, ბაგრატიონთა დინასტიის ერთ-ერთი დამაარსებელი. აშოტ პირველი იბრძოდა ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიების მოსაპოვებლად, რომლებიც დღევანდელი თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ტერიტორიებს წარმოადგენდა. მისი მოკვლის შემდეგ ქართველ მეფეებს ჩვეულებრივ ბიზანტიური ტიტულები ებოძებოდათ ხოლმე. პირველი მეფე, რომელმაც უარი თქვა ბიზანტიის ტიტულზე, იყო დავით IV აღმაშენებელი. ბიზანტიის ბატონობის პერიოდში დასავლეთ საქართველო ქრისტიანული რელიგიის ძლიერ გავლენას განიცდიდა.

325 წელს ნიკეის პირველ კრებაზე დასავლეთ საქართველოც კი იყო წარმოდგენილი, რომელსაც ეპისკოპოსი წარმოადგენდა. ხოლო მას შემდეგაც კი, რაც თურქებთან რამდენიმე მარცხის შემდეგ, ბიზანტიამ

the history of spreading Christianity in Georgia is related to the Jews. In the first centuries Jews from a local, Georgian community went to Jerusalem to participate in Christ's burial. They brought in Georgia part of the christ's robe, and according to legend, the first Georgian cathedral, Svetitskhoveli, was later on built on the place where a Jewish Christian Sydonia died.

Georgian states managed to tack under the interests of several political powers. This can be one key to survive in such hot geopolitical changes which were happening between Empires and different cultural and religious views.

Such a political and religious situation caused long time movement of people, but still, under the Georgian rulers whose ideas were multicultural, living in this region appeared more comfortable for such ethnic minorities as Jews, Muslims, Greeks, Russians, Armenians etc.

Famous historical fact from Georgian history, King David the 4th set lower taxes to Muslims and Jews than to ethnic Georgians after the recapturing of Georgian capital Tbilisi from Arabs. This was the declaration of tolerance and pragmatic thinking.

Jews were historically famous in

დაკარგა გავლენა ანატოლიაზე (აღმოსავლეთის რეგიონი) საქართველო კვლავ რჩებოდა ქრისტიანობის ფორპოსტად.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების ისტორიაც ებრაელებთანაა დაკავშირებული. პირველ საუკუნეებში ადგილობრივი ქართული თემიდან ებრაელები იერუსალიმში, ქრისტეს დაკრძალვაში მონაწილეობის მისაღებად წავიდნენ და იქიდან დაბრუნებულებმა საქართველოში ქრისტეს კვართის ნაწილი შემოიტანეს. ლეგენდის თანახმად, პირველი ქართული ტაძარი სვეტიცხოველი მოგვიანებით იმ ადგილას აშენდა, სადაც გარდაიცვალა ებრაელი ქრისტიანი სიდონია.

ქართველი მეფეები ახერხებდნენ რამდენიმე პოლიტიკურ ძალაუფლებას შორის ლავირებას, რაც შესაძლოა არის კიდევ გადარჩენის ერთ-ერთი საშუალება ისეთი მკვეთრი გეოპოლიტიკური ცვლილებების დროს, რასაც ადგილი ჰქონდა სხვადასხვა იმპერიებსა და განსხვავებულ კულტურულ და რელიგიურ მიმდინარეობებს შორის.

ამგვარი პოლიტიკური და რელიგიური ვითარება ხალხთა დიდი ხნით გადასახლებებს იწვევდა, თუმცაღა, ქართველი მმართველების დროს, რომელთა იდეები მულტიკულტურული იყო, ამ რეგიონში ცხოვრება მაინც უფრო მოსახერხებელი იყო ისეთი ეთნიკური უმცირესობებისთვის, როგორებიცაა: ებრაელები, მუსლიმები, ბერძნები, რუსები, სომხები და სხვა...

Georgia for trading, since Georgia needed promotion of trade to develop its economy. The authorities in various historical periods were trying to create more Jewish districts around the country, accepting more Jews, giving them lands and rights to trade.

Muslims constituted considerable political and man powers around Georgia after the Arab caliphate era. That's why Georgian rulers were always trying to create such ethnic politics that Muslim people would be feeling protected and safe in Georgia. It should as well be mentioned that the Georgian Muslim minority also played a strong role in Georgian multiethnic politics.

Arab caliphates started their invasion towards Georgian lands in the 7th century and already in the beginning of the 8th century they managed to establish the Tbilisi emirate which lasted until 1122 after Georgian king David 4th the Builder captured and united all Georgian kingdoms one again. During the period of Arab ruling, the Georgian population lived in struggle to maintain Christian religion.

They were either supposed to live in poverty and pay high taxes or get Muslim religion and live freely without any tax.

საქართველოს ისტორიიდან ცნობილი ისტორიული ფაქტია, რომ მეფე დავით IV-მ, საქართველოს დედაქალაქი თბილისის არაბებისგან განთავისუფლების შემდეგ, მუსლიმებსა და ებრაელებს უფრო დაბალი გადასახადები დაუწესა, ვიდრე ეთნიკურ ქართველებს, რაც ტოლერანტობისა და პრაგმატული აზროვნების ნათელი მაგალითი იყო.

საქართველოში ებრაელები ისტორიულად სახელგანთქმულნი იყვნენ ვაჭრობით. რადგან ეკონომიკის განვითარებისთვის საქართველოს ვაჭრობის ხელშეწყობა სჭირდებოდა, ხელისუფალნი სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში ცდილობდნენ ქვეყნის ირგვლივ მეტი ებრაული დასახლების შექმნას, მეტი ებრაელის მიღებას და მათთვის მიწებისა და ვაჭრობის უფლების მიცემას.

არაბთა ხალიფატის ეპოქის შემდეგ მუსლიმები საქართველოს ირგვლივ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ და ადამიანურ ძალაუფლებას ფლობდნენ, ამიტომაც ქართველი მმართველები მუდამ ცდილობდნენ, ეწარმოებინათ ისეთი ეთნიკური პოლიტიკა, რომლის ფარგლებშიც მუსლიმი ხალხი თავს დაცულად და უსაფრთხოდ იგრძნობდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ მულტიეთნიკურ პოლიტიკაში, ასევე, დიდი როლი ითამაშა ქართველთა მუსლიმურმა უმცირესობამ.

არაბულმა სახალიფოებმა საქართველოში შემოსევა VII საუკუნიდან დაიწყეს და უკვე VIII საუკუნის დასაწყისში თბილისის საამიროს დაარსება მოახერხეს, რომელიც

After the Ottoman Empire gained influence on Western Georgian region, Adjara and Southwest Georgia (Tao-Klarjeti region, later Akhaltsikhe) became the most important base of Muslim religion, since it spreaded there well. During the Ottoman occupation Batumi became the center of Adjara region, and the number of Muslims has increased. Muslim influence is still high in Adjara region due to Turkish influence.

Western Georgia and Eastern Georgia officially got under the influence of Ottoman and Persian empires after the 1555 truce of Amasia between Ottoman and Persian empires. Western Georgian kingdoms and lands, as well as western Armenia, has been occupied by the Ottoman Empire and, on the other hand, eastern Georgian kingdoms and eastern Armenia has been occupied by Persia.

Adjara is also home to Laz people (a Georgian ethnic group) and Jews. It should be mentioned that the Adjarian Jewish community was quite different in comparison to other parts of Georgia. This is because, while the majority of Jewry in Georgia are Georgian Jews, the majority of Batumi Jewish community was constituted by Ashkenazi Jewry. The correlation

1122 წლამდე, იქამდე არსებობდა, სანამ დავით IV აღმაშენებელმა არ დაიპყრო და კვლავ არ გააერთიანა ყველა ქართული სამთავრო. არაბთა მმართველობის პერიოდში ქართველ მოსახლეობას ქრისტიანული რელიგიის შესანარჩუნებლად უწყვეტი ბრძოლა უხდებოდა. ან უნდა ეცხოვრათ სიღარიბეში და გადაეხადათ მაღალი გადასახადები, ან უნდა მიეღოთ მუსლიმური რელიგია და თავისუფლად ეცხოვრათ ყოველგვარი გადასახადის გარეშე.

მას შემდეგ, რაც ოსმალეთის იმპერიამ დასავლეთ საქართველოს რეგიონზე გავლენა მოიპოვა, აჭარა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (ტაო-კლარჯეთის რეგიონი, მოგვიანებით ახალციხე) მუსლიმური რელიგიის უმნიშვნელოვანეს საყრდენად იქცა, რადგან ის იქ კარგად გავრცელდა. ოსმალური ოკუპაციის დროს ბათუმი აჭარის რეგიონის ცენტრი გახდა და აქ მუსლიმთა რიცხვი გაიზარდა. თურქეთის გავლენის გამო აჭარის რეგიონში მუსლიმთა გავლენა კვლავ მაღალია.

1555 წელს ოსმალეთისა და სპარსეთის იმპერიებს შორის ამასიის ზავის დადების შემდეგ დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველო ოფიციალურად მოექცნენ ოსმალეთისა და სპარსეთის იმპერიების გავლენის ქვეშ. დასავლეთ საქართველოს სამეფოები და მიწები, ისევე როგორც დასავლეთ სომხეთი, ოსმალეთის იმპერიის მხრიდან გახდა ოკუპირებული, ხოლო, მეორე მხრივ, აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფოები და აღმოსავლეთ სომხეთი სპარსეთმა მიიერთა.

between Jews and Muslims in Adjara was more in that region than the Eastern part of the country.

Adjara region has been liberated in the 19th century by the Russian Empire, there still lives quite a large number Muslim population who are Georgians with their nationality, as same about Laz people who live now in Turkey's Trabzon region – they are Georgians but Muslim by religion.

Soviet time, and especially the period of World War II and the processes of industrialization had, of course, its impact on the ethnic and confessional composition of Georgia's population. We see the process of enlargement of the Ashkenazic community as the result of resettlement from other parts of the USSR. Simultaneously, as the result of Stalinist repressions and resettlements, the Turk-Meskhetian population vanished from the republic.

The resettlement of the Meskhetian-Turks took place in November 1944. In the region of Samtskhe-Javakheti, near the Georgian-Turkish border, more than 90 thousand Muslim Turks and Kurds used to live. During World War 2 Turkish state had pro-Nazi politics and used to

აჭარაში, ასევე, ცხოვრობენ ლაზები (ქართული ეთნიკური ჯგუფი) და ებრაელები. აღსანიშნავია, რომ აჭარის ებრაული თემი საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით საკმაოდ განსხვავებული იყო იმიტომ, რომ მაშინ, როცა საქართველოში ებრაელების უმრავლესობა ქართველი ებრაელია, ბათუმის ებრაული თემის უმრავლესობას აშქენაზი ებრაელები შეადგენდნენ. აჭარაში ებრაელებსა და მუსლიმებს შორის კორელაცია უფრო დიდი იყო, ვიდრე ქვეყნის აღმოსავლეთ ნაწილში.

აჭარის რეგიონი XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიამ გაათავისუფლა. აქ ჯერ ისევ საკმაოდ დიდი რაოდენობის მუსლიმი ცხოვრობს, რომელიც თავისი ეროვნებით, ისევე როგორც ლაზები, რომლებიც ახლა თურქეთის ტრაპიზონის რეგიონში ცხოვრობენ, ქართველებია, თუმცა სარწმუნოებით – მუსლიმები არიან.

საბჭოთა დრომ, განსაკუთრებით კი მეორე მსოფლიო ომის პერიოდმა და ინდუსტრიალიზაციის პროცესებმა, რა თქმა უნდა, გავლენა იქონია საქართველოს მოსახლეობის ეთნიკურ და კონფესიურ შემადგენლობაზე. ჩვენ ვხედავთ აშქენაზური თემის გაფართოების პროცესს სსრკ-ის სხვადასხვა მხრიდან მათი ჩამოსახლების შედეგად. პარალელურად, სტალინური რეპრესიებისა და გადასახლებების გამო, თურქ მესხთა მოსახლეობა გაქრა რესპუბლიკიდან.

თურქი მესხების გადასახლება 1944 წლის ნოემბერში მოხდა. სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში, საქართველო-თურქეთის საზღვართან,

provide the Third Reich with important materials until late 1944. The Soviet Government had a fear that the border was unstable and that it could cause problems in case of conflict with Turkey. Hereby, the Soviet Union government decided to resettle the Muslim Turkish and Kurdish population to Central Asia, especially in Uzbekistan.

To resettle more than 90 thousand people, the Soviet Georgian government used 20 thousand soldiers and hundreds of trucks. First echelons left Georgia on 15 November, 1944. More than 26 thousand people left the republic. The Soviet Government let them take 1.5 ton loads per family.

The resettling process was undergoing under supervision of Lavrenti Beria from Moscow. By the end of November 1944, 91 095 people were deported from Soviet Georgian borders¹.

It should also be mentioned that from Southern regions of Georgia more than 40 thousand Meskhetian Turks have been sent to the World War 2 fronts, from whom only 14 thousand came back.

According to the Soviet officials, the resettling process finished “without any excess”.

90 ათასზე მეტი მუსლიმი თურქი მესხი და ქურთი ცხოვრობდა. მეორე მსოფლიო ომის დროს თურქეთის სახელმწიფოს პრო-ნაცისტური პოლიტიკა ჰქონდა და 1944 წლის ბოლომდე მესამე რაიხს (ნაცისტურ გერმანიას) მნიშვნელოვან ნედლეულს აწვდიდა. საბჭოთა მთავრობა შიშობდა, რომ საზღვარი არასტაბილური იყო და თურქეთთან კონფლიქტის შემთხვევაში მას შეეძლო პრობლემები შეექმნა, ამიტომ საბჭოთა კავშირის მთავრობამ გადაწყვიტა მუსლიმი თურქი მესხი და ქურთი მოსახლეობის შუა აზიასში, განსაკუთრებით, უზბეკეთში გადასახლება.

90 ათასზე მეტი ადამიანის გადასახლებლად საბჭოთა საქართველოს მთავრობამ 20 ათასი ჯარისკაცი და ასობით სატვირთო მანქანა გამოიყენა. პირველმა ეშელონებმა, რომელიც 26 ათასზე მეტ მოსახლეს ითვლიდა, საბჭოთა საქართველო 1944 წლის 15 ნოემბერს დატოვა. საბჭოთა ხელისუფლებამ მათ ოჯახზე 1,5 ტონა ტვირთის წაღების საშუალება მისცა.

გადასახლების პროცესი მოსკოვიდან ლავრენტი ბერიას მეთვალყურეობით მიმდინარეობდა. 1944 წლის ნოემბრის ბოლოს საბჭოთა საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ საზღვრებიდან 91095 ადამიანი გადაასახლეს¹.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოს სამხრეთ რეგიონებიდან მეორე მსოფლიო ომის ფრონტზე 40 ათასზე მეტი თურქი მესხია გაგზავნილი, საიდანაც მხოლოდ 14 ათასი დაბრუნდა.

All above mentioned historical events and facts which have been named in this chapter show the reasons and that time's historical realities which together with Georgian cultural and political peculiarities created the base of multicultural and multiethnic Georgia. Azerbaijanis, Armenians, Russians, Greeks, Turks, Kurds, Jews, North Caucasian ethnoses, everybody accumulated in one country with Georgians.

According to all interviews with Georgians or with people of other ethnic backgrounds, who speak about each other, there never was any sense of hate speech, furthermore in Georgia you can often meet mixed families, Jews-Georgian, Georgian-Russian, Georgian-Armenian etc.

BRIEF INTRODUCTION INTO JEWISH HISTORY OF GEORGIA

Georgian Jewry is a unique and ancient community, distinct from other Jewish Diasporas. It is one of the oldest diaspora communities in the world, dating back to the first century B.C.E, and perhaps even earlier.

According to the Georgian historical tradition, Jews have been living on

საბჭოთა ჩინოვნიკების თქმით, განსახლების პროცესი „გადაჭარბების გარეშე“ დასრულდა.

ყოველივე ზემოაღნიშნული ისტორია და ფაქტები გვიჩვენებს მიზეზებსა და იმდროინდელ ისტორიულ რეალობას, რომლებიც ქართულ კულტურულ და პოლიტიკურ თავისებურებებთან ერთად ქმნიდნენ მულტიკულტურულ და მრავალეთნიკურ საქართველოს საფუძვლებს, რამაც შესაძლებელი გახადა აზერბაიჯანელებს, სომხებს, რუსებს, ბერძნებს, თურქებს, ქურთებს, ებრაელებს, ჩრდილოკავკასიელ ეთნოსებს, ყველას ქართველებთან ერთად ერთ ქვეყანაში ეცხოვრა.

ქართველებთან ან სხვა ეთნიკური წარმომავლობის ადამიანებთან ყველა ინტერვიუს მიხედვით, სადაც ერთმანეთზე საუბრობენ, არასოდეს გვექონია სიძულვილის ენის გამოყენების შემთხვევა, უფრო მეტიც, საქართველოში ხშირად შეხვედებით შერეულ ოჯახებს, ქართულ-ებრაულს, ქართულ-რუსულს, ქართულ-სომხურსა და ა.შ.

მოკლე შესავალი საქართველოს ებრაელთა ისტორიაში

ქართველი ებრაელები უნიკალური და უძველესი საზოგადოებაა, რომელიც განსხვავდება სხვა ებრაული დიასპორებისაგან. ის მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი დიასპორული საზოგადოებაა, რომელიც თარიღდება ჩვენს წელთაღრიცხვამდე პირვე-

the territory of Georgia for about 26 centuries.

Georgian chronicles of the 11th century, for example, “Kartlis Tskhovreba” and “The Life of St. Nino” report that the first Jews came to the territory of Kartli and settled there when the Babylonian king Nebuchadnezzar destroyed the first temple and expelled the Jews from Jerusalem in 586 BC.

Leonti Mroveli, compiler of the 11th century chronicle, wrote: “After a long time, King Nebuchadnezzar invaded Jerusalem. The Jews who fled from there came to Kartli; they began to ask the Mtskheta elders to give them land with the imposition of tribute on them. The elder gave it to them and settled it in the Aragvi gorge, near a spring called Zanavi. And the land that they held on the condition of paying tribute is now called Zanavi.

Vakhushti Batonishvili (18th century) wrote about the same event: “And the Jews expelled by Nebuchadnezzar came again, and the elder of Mtskheta also settled them in Kherki, north of Aragvi.” As we can see, he writes that under Nebuchadnezzar the Jews “came again”, which indicates that Batonishvili believed that the Jews arrived in Georgia earlier.

ლი საუკუნით და, შესაძლოა, უფრო ადრეც.

ქართული ისტორიული ტრადიციის მიხედვით, ებრაელები საქართველოში დაახლოებით 26 საუკუნეა ცხოვრობენ.

XI საუკუნის ქართული ქრონიკები, როგორებიცაა: „ქართლის ცხოვრება“ და „წმინდა ნინოს ცხოვრება“, გვაუწყებენ, რომ ქართლის ტერიტორიაზე პირველი ებრაელები მოხვდნენ და დასახლდნენ მას შემდეგ, რაც ბაბილონელმა მეფე ნაბუქოდონოსორმა ძვ.წ. 586 წელს პირველი ტაძარი გაანადგურა და იერუსალიმიდან ებრაელები განდევნა.

XI საუკუნის ქრონიკის შემქმნელი ლეონტი მროველი წერდა: „და გამოჰდეს ამას შინა ჟამნი მრავალნი. მაშინ ნაბუქოდონოსორ მეფემან წარმოსტყუენა იერუსალემი, და მუნით ოტებულნი ურიანი მოვიდეს ქართლს, და მოითხოვეს მცხეთელთა მამასახლისისაგან ქუეყანა ხარკითა. მისცა და დასხნა არაგუსა ზედა, წყაროსა, რომელსა ჰქვან ზანავი. და რომელი ქუეყანა აქუნდა მათ ხარკითა, ან ჰქვან ხერკ ხარკისა მისთვის“.

ვახუშტი ბატონიშვილი (XVIII ს.) ამავე მოვლენაზე წერდა: „და მოვიდნენ ისევ ნაბუქოდონოსორის მიერ დევნილი ებრაელები და დასახლდნენ ისინი მცხეთის უხუცესმა ხერკში, არაგვის ჩრდილოეთ ნაწილში“. როგორც ვხედავთ, ნაბუქოდონოსორის პერიოდის ებრაელებზე ის წერს:

Chronicles also speak of the existence of several waves of Jewish settlers between the first century BC and the first century AD.

In the ancient Georgian historical monument “Conversion of Georgia to Christianity”, another version of the date of the appearance of Jews in Georgia is recorded – this is 169 BC. e., which coincides with the reign of the Seleucid king Antiochus IV (175-163), whose policies led to the uprising in Judea and the Maccabean wars.

Georgian legends associate the next wave of Jewish migration to Georgia with the capture of Jerusalem by the Roman emperor Vespasian in 70. However, the first material evidence that Jews lived on the territory of Georgia, namely in Mtskheta and Urbnisi, refers only to the first centuries of our era.

As a result of archaeological excavations of the ancient necropolis of Samtavro in Mtskheta, the ancient capital of Georgia, carried out back in 1872 and in 1938, two tombstones with Hebrew inscriptions dated to the 4th-5th centuries of our era were found. One of these stones is now on display at the Museum of the History of Georgian Jews named after Da-

„ისევ მოვიდნენ“, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ბატონიშვილის მოსაზრებით, ებრაელები საქართველოში უფრო ადრეც სახლობდნენ.

მატიანეები, ასევე, იუწყებიან ებრაული გადმოსახლების რამდენიმე ტალღის შესახებ, რაც ძვ.წ. პირველი საუკუნიდან ახ.წ. პირველი საუკუნის პერიოდებს მოიცავს.

ძველქართულ ისტორიულ ძეგლში „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ დაფიქსირებულია ებრაელების საქართველოში გაჩენის თარიღის კიდევ ერთი ვარიანტი. ეს გახლავთ ძვ.წ. 169 წელი, რაც ემთხვევა სელევკიდების მეფის ანტიოქე IV-ის (175-163 წწ.) მმართველობის პერიოდს, რომლის პოლიტიკამაც იუდეაში აჯანყება და მაკავეის ომები გამოიწვია.

ქართული ლეგენდების თანახმად, ებრაელების საქართველოში გადმოსახლების შემდეგი ტალღა უკავშირდება ახ. წ. 70 წელს რომაელი იმპერატორის ვესპასიანეს მიერ იერუსალიმის აღებას.

მიუხედავად ამისა, პირველი მატერიალური წყაროები, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ებრაელები ცხოვრობდნენ საქართველოს ტერიტორიაზე, კონკრეტულად მცხეთასა და ურბნისში, მიეკუთვნებიან ახ.წ. პირველ საუკუნეს. მცხეთაში, კერძოდ კი, სამთავროში, 1872 და 1938 წლებში ჩატარებული სამარხების არქეოლოგიური გათხრების შედეგად, აღმოჩენილა ორი საფლავის ქვა ივრითული დამწერლობით, რომლებიც თარიღდებოდა ახ.წ. IV-V საუკუნეებით. ამ ქვათაგან ერთ-ერთი დავით ბააზოვის სახელობის

vid Baazov, and the second is in the storage of the National Museum of Georgia.

According to a legend, the Svetitskhoveli temple in Mtskheta, which until recently was the main cathedral of Georgia, was built on the site of the death of Sidonia, a Jewish woman who converted to Christianity, at the moment when her brother brought Christ's tunic from the holy land. Hereby, the Jewish history of Georgia is closely related to the country's Christian traditions. This fact is often used to explain the historically comparative low level of antisemitism in Georgia.

According to Georgian historical tradition, Jews lived in almost every corner of the country. Many of them have been serfs since the 14th and 15th centuries and belonged to private owners, the crown or the church. There were also Jewish landowners. A significant part of the Jewish population of Georgia was engaged in small-scale (shipping) trade or handicrafts, especially dyeing, wool yarn, shoemaking, and ceramics manufacturing were widespread. Jews were also locksmiths and blacksmiths. This activity was also to some extent connected with trade, since the Jewish ar-

ქართველ ებრაელთა ისტორიის მუზეუმშია გამოფენილი, მეორე კი, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის საცავში ინახება.

ლეგენდის თანახმად, მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძარი, რომელიც ბოლო დრომდე საქართველოს მთავარი საკათედრო ტაძარია, აშენდა ქრისტიანობაზე მოქცეული ებრაელი ქალის, სიდონიას, გარდაცვალების ადგილზე. სიდონია იმ დროს გარდაიცვალა, როდესაც მისმა ძმამ წმინდა მიწიდან ჩამოტანილი ქრისტეს კვართი გადასცა, მან იგი გულში ჩაიკრა და ასე განუტევა სული.

ქართული ისტორიული ტრადიციის თანახმად, ებრაელები ცხოვრობდნენ ქვეყნის თითქმის ყველა კუთხეში. XIV-XV საუკუნის შემდეგ მათგან მრავალი ყმებად იქცნენ და ეკუთვნოდნენ კერძო მფლობელებს, ეკლესიას ან სამეფო ოჯახს. იყვნენ, ასევე, მიწათმფლობელი ებრაელებიც. საქართველოში მყოფი ებრაული მოსახლეობა, ძირითადად, წვრილმანი ვაჭრობით ან ხელოსნობით იყო დაკავებული, განსაკუთრებით გავრცელებული იყო სამღებრო ხელობა, მატყლის დამუშავება, მეწაღეობა, კერამიკული წარმოება. ებრაელები, ასევე, მუშაობდნენ ზეინკლებად და მჭედლებად. მათი საქმიანობა უმეტესწილად დაკავშირებული იყო ვაჭრობასთანაც, რამდენადაც ხელოსანი ებრაელები თავადვე ყიდდნენ საკუთარ ნაწარმს. ამასთან ერთად, ისინი სრულად არ წყდებოდნენ მიწათმოქმედებას, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ საქართველოში – თითქმის ყველას ჰქონდა საკუთარი მიწის ნაკვეთი, რომელ-

tisans themselves sold their products. But often at the same time they did not completely break away from agriculture, especially in Eastern Georgia – almost everyone had their own land plot for an orchard and a vineyard.

Georgian Jews are more integrated into the Georgian people than any other ethnic or national minority in Georgia. Israeli researcher Konstantin Lerner tends to analyze the phenomenon of Georgian Jewry as acculturation without assimilation. It should be noted that the lexical influence of Hebrew is traced in the Georgian language, which may also indicate a long cohabitation of non-Jewish Georgians with Jewish Georgians. So, the counting of the days of the week in the Georgian language starts from Saturday – which is called “shabati”. The community did not develop any separate language like Yiddish or Ladino, but spoke (and still speaks) Georgian. The use of language is a very important marker, since it is a valuable part of Georgian national identity with its alphabet being a part of the national heritage of the country.

The self-name of Georgian Jews is either “ebraeli” or “kartveli ebraeli”. Historically, there were also other

ზეც აშენებდნენ ხილის ბაღებსა და ვენახებს.

ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ, ვაჭრობის განვითარებასა და XVIII-XIX საუკუნეებში ქალაქების ზრდასთან ერთად, მოხდა ებრაული საზოგადოების გადასახლება მცირე ლოკაციებიდან შედარებით დიდ ცენტრებში. ამ დროისათვის ქართველი ებრაელები უკვე შეადგენდნენ ქართული საზოგადოების განუყოფელ ნაწილს. რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შესვლამდე საქართველოში, ძირითადად, ქართველი ებრაელები ცხოვრობდნენ.

საქართველოში მცხოვრებ სხვა ეთნიკურ ჯგუფსა თუ უმცირესობასთან შედარებით ქართველი ებრაელები ყველაზე მეტად არიან ინტეგრირებული ქართულ საზოგადოებაში. ისრაელელი მკვლევარი კონსტანტინ ლერნერი ქართველი ებრაელების ფენომენის ანალიზისას მიუთითებს მათ აკულტურირებაზე ასიმილაციის გარეშე. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართულ ენაში მრავლად შეინიშნება ივრითის გავლენები, რაც მეტყველებს ქართველი არაებრაელებისა და ქართველი ებრაელების ხანგრძლივ თანაცხოვრებაზე. მაგალითად, კვირის დღეების ათვლა ქართულ ენაში დაკავშირებულია ებრაულ შაბათთან (რომელიც ებრაულადაც „შაბათად“ ჟღერს), თუ კვირის მერამდენე დღეა შაბათიდან – ორშაბათი, სამშაბათი, ოთხშაბათი და ა.შ. თავად ქართველ ებრაელებს უწოდებენ ან „ებრაელს“, ან „ქართველ ებრაელს“. ისტორი-

names such as Uria, Yisraeli and Israelishvili.

With the abolition of serfdom, the development of trade and the growth of cities in the 18th and 19th centuries, there was a process of resettlement of the Jewish population from small, declining locations to larger centers.

By 1801, when Georgia was incorporated into the Russian Empire, Georgian Jews already constituted an integral part of Georgian society with their own niche as traders in the country's economy and their unique culture and traditions. The incorporation of Georgia into the Russian Empire resulted in gradual arrival of Ashkenazi Jewry from other parts of the empire. Simultaneously, the Russian legislation restricting the rights of the Jews became applied to Georgian territory.

Historically, the Caucasus is a conflict region. It is clear, however, that Georgian Jews successfully coexisted with local Georgian non-Jewish populations for over 25 centuries. This doesn't exclude that certain clashes and problems between Jews and non-Jews have had a place in the history of Georgia. Nevertheless, at least ex-

ულად არსებობდა სხვა დასახელებებიც: „ურია“, „ისრაელი“ და „ისრაელიშვილი“.

XIX საუკუნეში, რუსეთის იმპერიასთან მიერთების შემდეგ საქართველოზე იმპერიაში არსებული სამართლებრივი შეზღუდვები გავრცელდა. იგივე პერიოდი იქცა აშქენაზი ებრაელების რუსეთის იმპერიიდან საქართველოში გადმოსახლების საწყისად.

1801 წლისთვის, როდესაც საქართველო რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შევიდა, ქართველი ებრაელები უკვე შეადგენდნენ ქართული საზოგადოების განუყოფელ ნაწილს. როგორც ვაჭრებს, მათ თავიანთი ადგილი ეკავათ ქვეყნის ეკონომიკასა და საზოგადოებაში – თავიანთი უნიკალური კულტურითა და ტრადიციებით. საქართველოს რუსეთის იმპერიასთან შეერთებამ გამოიწვია იმპერიის სხვა კუთხეებიდან აშქენაზი ებრაელების თანდათანობით ჩამოსვლა. პარალელურად, რუსეთის კანონმდებლობა, რომელიც ზღუდავდა ებრაელთა უფლებებს, საქართველოს ტერიტორიაზეც გავრცელდა.

ისტორიულად, კავკასია კონფლიქტური რეგიონია. თუმცა, ცხადია, რომ ქართველი ებრაელები წარმატებით თანაარსებობდნენ ადგილობრივ ქართულ არაებრაულ მოსახლეობასთან 25 საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში. ეს არ გამორიცხავს იმას, რომ საქართველოს ისტორიაში ებრაელებსა და არაებრაელებს შორის გარკვეული შეტაკებები და უთანხმოებები არ

isting Georgian literature points that Georgian Jews and Georgian non-Jews had a long history of comfortable living together.

The 20th century was the time of the gradual spread of Zionism in Georgia, as well as the period when attempts were made in Soviet Georgia to collectivize and unite local Jews into collective farms.

According to Altshuler (2012), in the 1950s 29% of the synagogues which remained open in the Soviet Union were in Georgia (26 of 90), while only 2.3% of the Soviet Union's Jewish population lived in that republic. This illustrates, on one hand, the low level of secularization in Georgian Jewish society, and, on the other hand, the lighter approach of local Soviet authorities to the religious practices in Georgia. Nevertheless, the cases of persecutions of prominent Jewish figures are known, such as the arrest of Tskhinvali rabbis in 1930s as well as the persecutions of prominent Jewish intellectuals and the director of the Historical and Ethnographical Museum of the Jews of Georgia over the Zionism charges in the 1950s.

During World War II Georgian SSR served as an important anchor point

ხდებოდა, თუმცა ამ საკითხზე არსებული ქართული ლიტერატურა მიუთითებს, რომ ქართველ ებრაელებსა და ქართველ არაებრაელებს ერთად ჰარმონიული თანაცხოვრების ხანგრძლივი ისტორია აქვთ.

XX საუკუნე – ესაა საქართველოში სიონიზმის თანდათანობითი გავრცელების პერიოდი. ამ დროის საბჭოთა საქართველოში ხდებოდა ადგილობრივი ებრაელების კოლმეურნეობებში გაერთიანების მცდელობები. სწორედ ამ პროცესის შედეგად წარმოიშვა ებრაული კოლმეურნეობა „წითელი გორა“. ის მდებარეობდა კახეთში, საქართველოს აღმოსავლეთ ნაწილში და მან 1970-იან წლებამდე იარსება.

ალტშულერის (2012) მიხედვით, 1950-იან წლებში საბჭოთა კავშირში გახსნილი სინაგოგების 29% საქართველოზე მოდიოდა (26 სინაგოგა – 90-იდან), ხოლო საბჭოთა კავშირის ებრაელი მოსახლეობის მხოლოდ 2,3% ცხოვრობდა ამ რესპუბლიკაში. ეს ასახავს, ერთი მხრივ, საქართველოს ებრაულ საზოგადოებაში სეკულარიზაციის დაბალ დონეს და, მეორე მხრივ, ადგილობრივი საბჭოთა ხელისუფლების მსუბუქ მიდგომას საქართველოში რელიგიური პრაქტიკისადმი. მიუხედავად ამისა, ცნობილია გამოჩენილი ებრაელი მოღვაწეების დევნის შემთხვევები, როგორიცაა 1930-იან წლებში ცხინვალის რაბინების დაპატიმრება, ასევე, გამოჩენილი ებრაელი ინტელექტუალებისა და საქართველოს

in the evacuation of civilian population from Nazi-occupied North Caucasus and Crimea and a place for temporary relocation of the refugees from other parts of the USSR. Organized evacuation from Crimea and North Caucasus was ongoing through the Georgian SSR, with some of the evacuated being temporarily located in the republic.

In the same period, a non-organized wave of refugees came to Georgia through the Caucasian mountains. This influx of population, a considerable part of which constituted Ashkenazi Jewry from the European part of the USSR, including large cities, distorted the usual way of life in Soviet Georgia and, most probably, brought modernization tendencies and facilitated building of new connections and relations in local communities.

Soviet time was the period of large-scale Socialist construction in Soviet Georgia. With the new ideology and, especially during the first years of the USSR, romanticizing of the “new order” and enthusiasm for the creation of a “new Soviet person”, collectivization and industrialization processes take place in the country. With the construction of factories and building of new housing estates, the

ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორის დევნა სიონიზმის ბრალდებით 1950-იან წლებში.

მეორე მსოფლიო ომის დროს საქართველოს რესპუბლიკა იყო მნიშვნელოვანი ადგილი, სადაც ნაცისტების მიერ ოკუპირებულ ჩრდილოეთ კავკასიიდან და ყირიმიდან ჩამოსული მშვიდობიანი მოსახლეობა აფარებდა თავს. იგი, ასევე, დროებითი თავშესაფარი იყო სსრკ-ის სხვა რესპუბლიკებიდან დევნილი ლტოლვილებისთვის. წინასწარი საარქივო კვლევა აჩვენებს, რომ ყირიმიდან და ჩრდილოეთ კავკასიიდან ორგანიზებული ევაკუაცია საქართველოს სსრ-ის გავლით მიმდინარეობდა და ევაკუირებულების ნაწილი დროებით ჩერდებოდა რესპუბლიკაში.

ამავე პერიოდში კავკასიის მთების გავლით საქართველოში დევნილთა არაორგანიზებული ტალღა შემოვიდა. მოსახლეობის ამ ნაკადმა, რომლის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდა სსრკ-ის ევროპული ნაწილიდან, მათ შორის დიდი ქალაქებიდან წამოსული აშქენაზი ებრაელები, შეცვალა საბჭოთა საქართველოში ჩვეული ცხოვრების წესი, სავარაუდოდ, მოდერნიზაციის ტენდენციებიც შემოიტანა და ხელი შეუწყო საქართველოში ადგილობრივ საზოგადოებებთან ახალი კავშირებისა და ურთიერთობების დამყარებას.

საბჭოთა დრო საბჭოთა საქართველოში ფართომასშტაბიანი სოციალისტური მშენებლობის პერიო-

population influx from various parts of the USSR to Georgia takes place.

დია. ქვეყანაში კოლექტივიზაციისა და ინდუსტრიალიზაციის პროცესები ახალი იდეოლოგიითა და, განსაკუთრებით, სსრკ-ის პირველ წლებში, „ახალი წესრიგის“ რომანტიზებითა და „ახალი საბჭოთა პიროვნების“ შექმნის ენთუზიაზმით მიმდინარეობს. ქარხნებისა და ახალი საცხოვრებელი უბნების აშენებით საქართველოში ხდება მოსახლეობის შემოდიდება საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა ქვეყნიდან.

Entrance gate to the currently open for visitors synagogue, Akhaltsikhe.
ვიზიტორთათვის მოქმედი სინაგოგის შესასვლელი ჭიშკარი, ახალციხე.

Endnotes/ სქოლიო

¹ 1944 წლის ოფიციალური დოკუმენტები საქართველოში მცხოვრები უმცირესობების გადასახლების თაობაზე. 20 ნოემბერი 2020, ანტონ ვაჭარიძე [Official documents from 1944 regarding the deportation of minorities living in Georgia. 20 november 2020, Anton Vacharidze] https://idfi.ge/ge/official_documents_of_1944_on_the_deportation_of_minorities_living_in_southern_georgia

NEW ECONOMIC POLICY (NEP) AND EARLY SOVIET NATIONALITIES POLICY VIS A VIS ETHNIC AND RELIGIOUS MINORITIES IN SOVIET GEORGIA

Early Soviet time, and especially the 1920s was characterized by the process of development of Soviet state structures and the development of the ruling party's ideology regarding the national and ethnic issues. The Soviet Union was a multinational country from its very birth, and the authorities were supposed to develop a successful nationalities policy to keep the country together and in accordance with the line of Marxism-Leninism which was the base of the party's ideology.

Yuri Slezkine in his article "The USSR as a Communal Apartment, or How The Socialist State Promoted Ethnic Particularism" speaks about how Soviet new national politics was born in the Soviet Union. According to him, Lenin's acceptance of the reality of nations and "national rights" was one of the most uncompromising position he ever took¹.

The korenization policy of the 1920s was an important period of the early Soviet nationalities policy. This policy was based on the idea of inte-

ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა (NEP) და ადრეული საბჭოთა ეროვნებაების პოლიტიკა საბჭოთა საქართველოში ეთნიკურ და რელიგიურ უმცირესობებთან მიმართებაში

ადრეული საბჭოთა დრო, განსაკუთრებით კი 1920-იანი წლები, ეროვნულ და ეთნიკურ საკითხებთან დაკავშირებით საბჭოთა სახელმწიფო სტრუქტურებისა და მმართველი პარტიის იდეოლოგიის განვითარებით ხასიათდებოდა. საბჭოთა კავშირი შექმნის დღიდან მრავალეროვან ქვეყანას წარმოადგენდა, შესაბამისად, ხელისუფლებას უნდა შეემუშავებინა წარმატებული ეროვნული პოლიტიკა, რათა შეენარჩუნებინა ქვეყანა მარქსიზმ-ლენინიზმთან შესაბამისობაში, რომელიც პარტიის იდეოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენდა.

იური სლესკინი თავის სტატიაში – „სსრკ, როგორც კომუნალური ბინა, ან როგორ შეუწყო სოციალისტურმა სახელმწიფომ ხელი ეთნიკურ პარტიკულარიზმს“ – საუბრობს იმაზე, თუ როგორ დაიბადა საბჭოთა კავშირში ახალი ნაციონალური პოლიტიკა. ავტორის მიხედვით, ლენინის მიერ ერების რეალობისა და „ეროვნული უფლებების“ გააზრება და მიღება ყველაზე უკომპრომისო პოზიცია იყო, რაც კი მას ოდესმე დაუკავებია.¹

ებრაული კოლმეურნეობები სსრკ-ის სხვადასხვა კუთხეში 1920-იანი წლების კორენიზაციის პოლიტიკის

gration of non-Russian nationalities into the government of particular Soviet republics. This was a period when nations and national minorities of the republics were promoted to administrative government with the goal of growing communist cadres. In particular, the national policy course of the korenization period was aimed at the inclusion of ethnic minorities in the large Soviet economy².

In many areas of the USSR Jews were involved in illegal trade and shadow economy as private trade was seen as illegal activity in the Soviet Union. The period of the New Economic Policy (NEP) was somewhat favorable for some of the private trading enterprises but as this policy was going to its end, the restrictions got harsher.

The beginning of this process was laid at the 12th Congress of the Communist Party in 1923³. As Jonathan Denkel Chen in his book, "Cultivation of the Red Earth" often analyzes and uses the policy of indigenization to explain the context of various issues, for example, partial indigenization began in 1923 and the goal was to transform ethnic minorities, especially those who lived in the border regions, to that they would be subordinated to the common Russian policy.

However, as Denkel Chen points

კვალდაკვალ შეიქმნა. ეს პოლიტიკა ეფუძნებოდა არარუს ეროვნებათა ცალკეული საბჭოთა რესპუბლიკების მთავრობებში ინტეგრაციის იდეას. ეს იყო პერიოდი, როდესაც რესპუბლიკების ერები და ეროვნული უმცირესობები დაწინაურდნენ ადმინისტრაციულ მმართველობაში, რაც კომუნისტური კადრების გაზრდის მიზნით ხდებოდა. მონოეთნიკური, მათ შორის ებრაული, კოლმეურნეობების იდეა, ასევე, მომდინარეობდა კორენიზაციის იდეებიდან.²

საბჭოთა კავშირის ბევრ ქვეყანაში ებრაელები არალეგალურ ვაჭრობას ეწეოდნენ და ჩრდილოვან ეკონომიკას მიეკუთვნებოდნენ, ვინაიდან კერძო ვაჭრობა არალეგალურ საქმიანობად მიიჩნეოდა საბჭოთა კავშირში. ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის პერიოდი უმეტესწილად ხელსაყრელი აღმოჩნდა ზოგიერთი კერძო სავაჭრო საწარმოსთვის, მაგრამ, რამდენადაც ეს პოლიტიკა დასასრულს უახლოვდებოდა, შეზღუდვები გამკაცრდა.

ამ პროცესს საფუძველი ჩაეყარა 1923 წელს კომუნისტური პარტიის მე-12 ყრილობაზე.³ ჯონათან დეკელ-ხენი თავის წიგნში „წითელი მიწის დამუშავება“ ხშირად ახანალიზებს კორენიზაციის პოლიტიკას და იყენებს მას სხვადასხვა საკითხის კონტექსტის ასახსნელად. მაგალითად, ნაშრომის მიხედვით, ნაწილობრივი კორენიზაცია 1923 წლიდან დაიწყო, რომლის მიზანი იყო, ეთნიკური უმცირესობების, განსაკუთრებით კი საზღვრისპირა რეგიონებში მცხოვრებთა ისე გარდაქმნა, რომ საერთო რუსულ პოლიტიკას დაქვემდებარებოდნენ.

out, in the late 1930s, this direction of politics had problems, on the one hand, Stalin, who was in favor of the assimilation of the Jewish nation, and on the other hand, Mikhail Kalinin, who supported the anti-assimilation policy, in the end, Stalin's idea won, and in 1936-1937, the Koreanization policy was abandoned.

The leadership of the Soviet Union decided to support the ethnic minorities and to promote the development of language and culture in specific national territories. In addition, the issue of education had to be resolved – as, according to the Soviet policy of time, everyone was supposed to learn how to read and write, – and economic policy control was relatively relaxed, trade and private ownership were allowed⁴.

During the period of NEP, as Slezkine suggests, the Soviet Union took a completely different direction of politics of nationalities from the Russian Empire. Nevertheless, according to Slezkine, “truly father” of nationality politics was Stalin who was leading „Great transformation” 1928-1932 Soviet state financed historic national projects such that no other state has ever done before⁵.

The Soviet authorities began to accept ethnic minorities in high positions and to incorporate them to some ex-

თუმცადა, როგორც დეკლ-ხენი აღნიშნავს, 30-იანი წლების ბოლოს პოლიტიკის ამ მიმართულებას პრობლემები გაუჩნდა. ერთი მხრივ, იყო სტალინი, რომელიც ებრაელი ერის ასიმილაციის მომხრე იყო, ხოლო, მეორე მხრივ, მიხეილ კალინინი, რომელიც ანტიასიმილაციურ პოლიტიკას უჭერდა მხარს. საბოლოო ჯამში, სტალინის იდეამ გაიმარჯვა და 1936-1937 წლებში კორეანიზაციის პოლიტიკა გაუქმდა.

საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა მხარი დაეჭირათ ეთნიკური უმცირესობებისთვის და ხელი შეეწყობთ ენისა და კულტურის განვითარებისთვის კონკრეტულ ნაციონალურ ტერიტორიებზე. გარდა ამისა, განათლების საკითხიც უნდა მოგვარებულიყო, იმდროინდელი საბჭოთა პოლიტიკის მიხედვით, ყველას უნდა სცოდნოდა წერა-კითხვა, ასევე შედარებით შერბილდა ეკონომიკური პოლიტიკის კონტროლი, დაიშვა ვაჭრობა და კერძო მფლობელობა.⁴

ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის დროს, როგორც სლევკინი ვარაუდობს, საბჭოთა კავშირმა რუსეთის იმპერიისგან სრულიად განსხვავებული ერვნული პოლიტიკა დაისახა. თუმცა ის, ასევე, აღნიშნავს, რომ ეროვნული პოლიტიკის ნამდვილი „მამა“ სტალინი იყო, რომელიც ხელმძღვანელობდა „დიდი ტრანსფორმაციის“ პოლიტიკას 1928-1932 წლებში. საბჭოთა სახელმწიფო აფინანსებდა ისტორიულ ნაციონალურ პროექტებს, რაც მანამდე არც ერთ სხვა სახელმწიფოს არ გაუკეთებია⁵.

საბჭოთა ხელისუფლებამ დაიწყო ეთნიკური უმცირესობების მაღალ თანამდებობებზე დანიშვნა და მათი

tent in the decision-making process. After adopting a new economic policy (NEP), the Soviet authorities of Georgia started to encourage small businesses. It was during this period that Georgian Jews resumed their work and sold kosher products through Jewish cooperatives, for some time they were closed on Saturdays⁶.

The Soviet Georgian policy towards Jews was determined and influenced by the processes taking place in the center of the USSR (Moscow). The Communist Party saw the need to have people of all nationalities among its supporters. This was still the period from 1917-21 when in the Soviet Union, apart from the Communist Bolshevik Party, there were various left-wing parties that had their supporters⁷. The Communist Party actively worked in order to gain more followers from Jewish community and to make the Bolshevik party more popular in Jewish community.

Since every republic included in the Soviet Union had its own communist party branch, which actually represented a regional section, it was necessary to create a Jewish section (the so-called Evsection), which would work specifically on the issue of this nation⁸.

Such big transformations, which accompanied korenization and in par-

უმეტესწილად გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართვა. საქართველოს საბჭოთა ავტორიტეტებმა ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის მიღების შემდეგ დაიწყეს მცირე ბიზნესების წახალისებაც. სწორედ ამ პერიოდში ქართველმა ებრაელებმა განაახლეს მუშაობა და ებრაული კოოპერატივების საშუალებით ქოშერის პროდუქციის გაყიდვა. რალაც პერიოდი კოოპერატივები შაბათობით ისვენებდნენ.⁶

ებრაელებზე მიმართული საბჭოთა ქართული პოლიტიკა განპირობებული იყო და ზეგავლენას განიცდიდა ცენტრში (მოსკოვში) მიმდინარე პროცესებისგან. კომუნისტური პარტია ხედავდა, რომ მას სჭირდებოდა საკუთარი მხარდამჭერების რიგში ყველა ეროვნების ხალხი ჰყოლოდა. ეს ჯერ კიდევ ის პერიოდია, როდესაც საბჭოთა კავშირში, გარდა კომუნისტური ბოლშევიკური პარტიისა, 1917-1921 წლებში არსებობს სხვა მემარცხენე პარტიებიც, რომელთაც ჰყავთ თავიანთი მომხრეები.⁷ კომუნისტური პარტია აქტიურად მუშაობდა, რათა მეტი მომხრე მოეზიდა ებრაელების სახით და ბოლშევიკური პარტია უფრო პოპულარული გამხდარიყო ებრაულ საზოგადოებაში.

ვინაიდან საბჭოთა კავშირში შემავალ ყველა სახელმწიფოს ჰყავდა საკუთარი კომუნისტური პარტია, რომელიც, სინამდვილეში, ცენტრალური პარტიის რეგიონულ განყოფილებას წარმოადგენდა, კომუნისტური პარტიის შიგნით საჭირო გახდა ებრაული სექციის შექმნაც (ე.წ. „ევსექცია“), რომელიც კონკრეტულად ამ ერის საკითხზე იმუშავებდა.⁸

ასეთი დიდი გარდაქმნები, რაც

ticular the new economic policy of the Soviet Union, would obviously cause big problems, which in turn were caused by the desire of the then Soviet authorities, especially Stalin, to quickly transform the Soviet Union into a self-sufficient state.

The national policy of korenization also contributed to the greater involvement of ethnic minorities in the activities of the state and other institutions, in addition to increasing access to education, which also led to the transition of ethnic minorities to a better socio-economic level.

As Slezkine points out, Stalin promoted national politics during the Great national transformation, but Stalin also adopted the “Great Retreat” policy in the mid-1930s, which reduced the “paces of national political development” and it turned into other type ethnic politics during World War II, when it was necessary to explain that nationality stood before class⁹.

კორენიზაციისა და, კერძოდ კი, საბჭოთა კავშირის ახალ ეკონომიკურ პოლიტიკას ახლდა, ცხადია, გამოიწვევდა დიდ პრობლემებს, რაც, თავის მხრივ, განპირობებული იყო მაშინდელი საბჭოთა ავტორიტეტების, განსაკუთრებით სტალინის სურვილით, რათა სწრაფად მოეხდინა საბჭოთა კავშირის თვითკმარ სახელმწიფოდ გარდაქმნა.

კორენიზაციის ეროვნულმა პოლიტიკამ, ასევე, ხელი შეუწყო ეთნიკური უმცირესობების მეტ ჩართულობას სახელმწიფო თუ სხვა ინსტიტუტების საქმიანობაში. გარდა ამისა, განათლების ხელმისაწვდომობაც გაიზარდა, რამაც ეთნიკური უმცირესობების სოციალურ-ეკონომიკური დაწინაურება გამოიწვია.

როგორც სლევკინი აღნიშნავს, სტალინმა ხელი შეუწყო ეროვნებებზე მიმართულ პოლიტიკას დიდი ეროვნული ტრანსფორმაციის დროს, მაგრამ ასევე სტალინმა 30-იანი წლების შუა ხანებში გაატარა „დიდი შემობრუნების“ პოლიტიკაც, რომელმაც შეამცირა „ეროვნული პოლიტიკის განვითარების ტემპები“ და დიდი სამამულო ომის დროს იგი გადაიზარდა სხვა ფორმის ეთნიკურ პოლიტიკაში, როდესაც საჭირო გახდა იმის ახსნა, რომ კლასზე წინ ეროვნული კუთვნილება იყო.⁹

Endnotes/ სქოლიო

¹ Slezkine, Yuri. "The USSR as a Communal Apartment, or How The Socialist State Promoted Ethnic Particularism".

² Farming the Red Land Jewish Agricultural Colonization and Local Soviet Power, 1924–1941, Jonathan L. Dekel-Chen, p. 15.

³ M.S Agapova.

⁴ Farming the Red Land Jewish Agricultural Colonization and Local Soviet Power, 1924–1941, Jonathan L. Dekel-Chen, pp-17

⁵ Slezkine, Y. (1994). The USSR as a Communal Apartment, or How the Socialist State Promoted Ethnic Particularism. Slavic Review 53 (2): 414–452.

⁶ Paikin, Evkombed Gruzii, p. 22.

⁷ Jewish Nationality and Soviet Policies „THE JEWISH SECTIONS OF THE CPSU, 1917-1930 By Zvi Y. Gitelman, pp-8.

⁸ Ibidem, [იქვე] pp-123.

⁹ Slezkine, Ibidem [იქვე].

Roof decoration of the small synagogue in Akhaltsikhe – the building which was damaged during the Soviet period and the immediate aftermath and is still not renovated.

ახალციხის მცირე სინაგოგის სახურავის მორთულობა – შენობა, რომელიც საბჭოთა პერიოდში და შემდგომ პერიოდში დაზიანდა და დღემდე არ გარემონტებულა.

THE REALMS OF MEMORY: NEIGHBORLY LIFE IN CURRENT RECOLLECTIONS

During the field research phase, the research team has visited several locations in western and south-west Georgia, including Batumi, Adjara region, and Akhaltsikhe, Samtskhe-Javakheti region. The locations were chosen according to its history and historical population. In both regions Muslim and Jewish communities coexisted throughout history. Historically, Jews and Muslims were living peacefully in various regions of Georgia. Nevertheless, during the period of the Soviet Union, following its politics towards religion and nationalities, the overall picture has changed.

During World War 2 and immediately after it, following the decision of Stalin and Beria, the Turk-Meskhetian (Muslim community) population was resettled from the region of Samtskhe-Javakheti to the central Asian Soviet republics. Thousands of Muslims left Georgia, and after that population balance changed in the region. Since then, mostly Georgians, Armenians and Jews lived in Samtskhe-Javakheti. Another period when the population balance changed again was after the 1970ies, when the first large wave of Aliyah (the process

მეხსიერების სფეროები: მეზობლური ცხოვრება მიმდინარე მოგონებებში

საველე კვლევის ეტაპზე მკვლევართა ჯგუფი ეწვია რამდენიმე ლოკაციას დასავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, მათ შორის ბათუმს, აჭარის რეგიონსა და ახალციხეს – სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში. ადგილები შეირჩა მათი ისტორიისა და იქ ისტორიულად მცხოვრები მოსახლეობის მიხედვით. აღნიშნულ რეგიონებში მუსლიმებსა და ებრაელებს მშვიდობიანი თანაარსებობის ხანგრძლივი ისტორია აქვთ და ეს მხოლოდ ამ ორი რეგიონისთვის არაა დამახასიათებელი. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა კავშირის პერიოდში, რელიგიისა და ეროვნების მიმართ იმდროინდელი ხელისუფლების პოლიტიკამ საერთო სურათი შეცვალა.

მეორე მსოფლიო ომის დროს და ომის შემდეგ სტალინისა და ბერიას გადაწყვეტილებით, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონიდან თურქულ-მესხური მოსახლეობა ცენტრალური აზიის საბჭოთა რესპუბლიკებში გადაასახლეს. საქართველო ათასობით მუსლიმმა დატოვა და მას შემდეგ რეგიონში მოსახლეობის შემადგენლობა შეიცვალა – სამცხე-ჯავახეთში, ძირითადად ქართველები, სომხები და ებრაელები ცხოვრობდნენ. 1970-იანი წლების შემდეგ კიდევ ერთმა მოვლენამ შეცვალა მოსახლეობის ბალანსი ქვეყანაში, როდესაც სსრკ-ში დაიწყო ალიას (ებრაელი

of moving to Israel by the Jewish population) started in the USSR. Today, Georgians and Armenians mostly live in the region of Samtskhe-Javakheti and in Akhaltsikhe. Akhaltsikhe is a bordering city to Turkey.

RECOLLECTIONS ABOUT JEWS AND MUSLIMS

During the field research phase, the research team has collected a number of interviews with locals of various ethnic and religious backgrounds. The research team was trying to find out what kind of memories still exist in the society regarding their former Jewish and Muslim neighbors. The interviews with the people who could potentially remember the Soviet period took place in various locations – in the streets, neighborhoods and in the local markets, as well as in synagogues and mosques.

Ethnic Armenians who now populate the former Jewish district of Akhaltsikhe warmly recall their former Jewish neighbors. They also mentioned that there are still a lot of houses in the district which continue belonging to Jewish families. These people, who left for Israel in the 1970s and 1990s, according to our interlocutors, are visiting their childhood houses several times a year.

მოსახლეობის ისრაელში მიგრაციის პროცესი პირველი დიდი ტალღა. დღეს, ძირითადად, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონსა და ახალციხეში ქართველები და სომხები ცხოვრობენ. ახალციხე თურქეთთან მოსაზღვრე ქალაქია.

მოგონებები ებრაელებისა და მუსლიმების შესახებ

საველე კვლევის ეტაპზე მკვლევართა ჯგუფმა შეაგროვა არაერთი ინტერვიუ სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური წარმომავლობის ადგილობრივებთან. მკვლევართა ჯგუფი ცდილობდა გაერკვია, თუ როგორი მოგონებები რჩება საზოგადოებაში მათ ებრაელ და მუსლიმ ყოფილ მეზობლებთან მიმართებაში. ინტერვიუები იმ ადამიანებთან, რომლებსაც პოტენციურად შეეძლოთ საბჭოთა პერიოდის გახსენება, ჩატარდა სხვადასხვა ადგილას – ქუჩებში, უბნებსა თუ ადგილობრივ ბაზრებზე, ასევე, სინაგოგებსა და მეჩეთებში.

ეთნიკური სომხები, რომლებიც ახლა დასახლებულნი არიან ახალციხის ყოფილ ებრაულ რაიონში, თბილად იხსენებენ წარსულში თავიანთ ებრაელ მეზობლებს. ისინი ასევე აღნიშნავენ, რომ რაიონში ჯერ კიდევ ბევრი სახლია, რომელიც კვლავაც ებრაულ ოჯახებს ეკუთვნით. 1970-1990-იან წლებში ისრაელში წასული ეს ადამიანები, ჩვენი თანამოსაუბრეების თქმით, ბავშვობის სახლებს წელიწადში რამდენჯერმე სტუმრობენ.

INTERVIEW VII

Respondent: Are you Georgian?

Interviewer: Well, have you lived in Akhaltsikhe for a long time? Or at all?

Respondent: We are from Meskhi Akhaltsk, but we understand Armenian and Russian.

Interviewer: Do you remember the Jews? Did you have Jewish neighbors or did they live there?

Respondent: “Kaneshna”, all Jews lived there, Georgia is such a “strana”, there are all nationalities, there are Armenians, Yerevanites, Russians, Georgians, they are very good people.

Interviewer: Are you Armenian?

Respondent: Yes, I am Armenian, my grandmother is Georgian.

Interviewer: Do you remember what the Jews were busy with, that issue is very interesting for us.

Respondent: There were many Jews. They had shops.

Interviewer: Are there any stores left?

Respondent: There are two families left here, but no shops.

Georgians also often recall their

ინტერვიუ VII

რესპონდენტი: ქართველები ხართ?

ინტერვიუერი: აბა რა, თქვენ დიდი ხანია ცხოვრობთ ახალციხეში? თუ სულ?

რესპონდენტი: ჩვენ მესხი ახალციხი ვართ, მაგრამ სომხური, რუსული გვესმის.

ინტერვიუერი: თქვენ გახსოვთ ებრაელები? მეზობლები გყავდათ ებრაელები თუ იქით ცხოვრობდნენ?

რესპონდენტი: „კანეშნა“, ჩვენს იქით ცხოვრობდნენ სულ ებრაელები, საქართველო ისეთი „სტრანა“ არის, იქ ყველა ეროვნებაა, არიან სომხები, ერევნელები, რუსები, ქართველები, ძალიან კარგი ხალხია.

ინტერვიუერი: თქვენ სომეხი ხართ?

რესპონდენტი: დიახ, სომეხი ვარ, ბებია ქართველია.

ინტერვიუერი: ხომ არ გახსოვთ, ებრაელები რითი იყვნენ დაკავებული, ჩვენთვის ძალიან საინტერესოა ეგ საკითხი.

რესპონდენტი: ებრაელები ბევრი ცხოვრობდა, მაღაზიები ჰქონდათ.

ინტერვიუერი: დარჩა მაღაზიები?

რესპონდენტი: დარჩა აქ ორი ოჯახია, მაგრამ მაღაზია არა.

ქართველები ინტერვიუებში ხშირად იხსენებენ ებრაელ მეზობლებსაც. როგორც წესი, მათი მოგონებები

Jewish neighbors in their interviews. Usually their memories are very positive. We often hear that they were living calmly and peacefully, that Jewish community was very important for the city's economy and that they still have touch with their Jewish friends – who, in most cases, now live in Israel.

INTERVIEW II

Interviewer: Do you remember that period when Jews lived here?

Respondent: How can I not remember, I also had a classmate

Interviewer: Really? What was his last name?

Respondent: It was Manasherishvili.

Interviewer: Oooh...

Respondent: Now, just now, you see, when you came in, if you enter the bridge on the right and if you turn right, if you enter directly, this area is still called the Jewish district.

Interviewer: Is it still called that?

Respondent: Even now, we call it that, that is, the old people, who we live in, it is the Jewish district, we still call it the Jewish district.

Interviewer: How much was it? What were they busy with? What were they doing?

ძალიან დადებითია. ხშირად გვესმის, რომ ისინი მშვიდად და კეთილმეზობლურად ცხოვრობდნენ, რომ ებრაული თემი ძალიან მნიშვნელოვანი იყო ქალაქის ეკონომიკისთვის და, რომ მათ ჯერ კიდევ აქვთ ურთიერთობა ისრაელში მცხოვრებ ებრაელ მეგობრებთან.

ინტერვიუ II

ინტერვიუერი: თქვენ ხომ არ გახსოვთ აქ ებრაელები რომ ცხოვრობდნენ ის პერიოდი?

რესპონდენტი: როგორ არ მახსოვს, კლასელიც მყავდა.

ინტერვიუერი: მართლა? რა გვარის იყო?

რესპონდენტი: მანაშერიშვილი იყო.

ინტერვიუერი: ოოოჰ...

რესპონდენტი: ახლაც, აი, ეხლაც ნახეთ, თქვენ რომ შემოხვედით, მარჯვნივ ხიდში რომ შემოხვედით და მარჯვნივ რომ გაუხვიეთ, პირდაპირ რომ შემოდიხარ, დღემდე ამ უბანს ებრაელების უბანს ეძახიან.

ინტერვიუერი: ახლაც ასე ეძახიან?

რესპონდენტი: ახლაც ასე ვუძახით, ანუ ძველი ხალხი ვინც ვცხოვრობთ დღემდე ებრაელების უბანია ეგა, დღემდე ებრაელების უბანს ვეძახით.

ინტერვიუერი: უი, რამხელა იყო. რითი იყვნენ დაკავებული? რას აკეთებდნენ?

Respondent: Jews? None of them physically worked, trading, as usual, “speculators” were called that then, they were called that during the communist era.

One and more interesting topic is the issue of Muslim memory both within the Georgian and Armenian community. Their memory about Muslims who used to live in the region seems to be “deleted”, vanished. When asked a question “Do you remember anything about Muslims who used to live here, stories from childhood or anything”, the most common answer in the region of Samtskhe-Javakheti was: “Which Muslims? Muslims never lived here”. It should also be mentioned that during the part of the interview when the question regarding the Muslim population was asked, often hidden aggression was sensible from respondents, especially from the interlocutors of the ethnic Armenian background.

Ethnic Armenians in Georgia have strong cultural and religious identity, including in the region of Akhaltsikhe. They also observe the general political agenda of the state of Armenia regarding the national and religious issues, which is based on juxtaposing Armenia to Turkey and Azerbaijan. Based on this, it could be assumed that these geopolitical issues make Armenian respondents hide their memory or some

რესპონდენტი: ებრაელები? ფიზიკურად არც ერთი არ მუშაობდა, ვაჭრობა, როგორც ყოველთვის, „სპეკულიანტები“. მაშინ ეგრე ეძახდნენ, კომუნისტების დროს ეგრე ეძახდნენ.

ერთ-ერთი საინტერესო თემაა მუსლიმური მეხსიერების საკითხი, როგორც ქართულ, ასევე სომხურ თემში. მათი მეხსიერება მუსლიმებზე, რომლებიც ადრე ცხოვრობდნენ რეგიონში, როგორც ჩანს, „ნაშლილია“, გამქრალია. კითხვაზე „გახსოვთ რამე აქ მცხოვრებ მუსლიმებზე, ბავშვობის ისტორია თუ სხვა“, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში ყველაზე გავრცელებული პასუხი იყო: „რომელი მუსლიმები? მუსლიმები აქ არასოდეს ცხოვრობდნენ“. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ინტერვიუს იმ ნაწილში, როდესაც კითხვა მუსლიმ მოსახლეობას ეხებოდა, ხშირად ფარული აგრესია იგრძნობოდა რესპონდენტების მხრიდან, განსაკუთრებით ეთნიკურად სომხური წარმომავლობის თანამოსაუბრეებისგან.

ეთნიკურ სომხებს საქართველოში ძლიერი კულტურული და რელიგიური იდენტობა აქვთ, მათ შორის ახალციხის რეგიონში. ისინი, ასევე, აკვირდებიან სომხეთის სახელმწიფოს ზოგად პოლიტიკურ დღის წესრიგს ეროვნულ და რელიგიურ საკითხებთან დაკავშირებით, რომელიც ემყარება სომხეთის თურქეთთან და აზერბაიჯანთან ისტორიულად ჩამოყალიბებულ დამოკიდებულებას. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აღ-

information related to Muslims in the same city, or their memory becomes repressed by the current political agenda, resulting in the lacunas, when it goes about the “uncomfortable” memory.

Another historical fact and reason why ethnic Armenians from the Samtskhe-Javakheti feel uncomfortable with the Muslim topic during interviews could be related with the local history, and namely with Turkish genocide against ethnic Armenians during beginning of the 20th century. This was the period when the Armenian population of nowadays Turkey tried to find a shelter in the neighboring countries. Many ethnic Armenians found a refuge in Georgia during that period. Hereby, the majority of Armenians in Akhaltsike are descendants of those who came to these territories escaping Turkish genocide. It could be assumed that communicative memory¹ regarding the Muslim neighbors is strongly repressed in their memory, and this could create the hidden aggression which the research team could feel when mentioning Muslims during the interview.

As it was mentioned above, the Turk-Meskhetian population was resettled from Samtskhe-Javakheti in the 1940ies, and later on, in the 1970ies, the Jewish population started to leave

ნიშნული გეოპოლიტიკური საკითხები სომეხ რესპონდენტებს აიძულებს დამალონ თავიანთი მეხსიერება ან გარკვეული ინფორმაცია, რომელიც დაკავშირებულია იმავე ქალაქში მუსლიმთა ცხოვრებასთან, ან შესაძლოა მათი მეხსიერება რეპრესირებულია მიმდინარე პოლიტიკური დღის წესრიგით, რაც წარმოქმნის გარკვეულ ბზარებს, როდესაც საქმე «არასასიამოვნო» მეხსიერებას ეხება.

არსებობს კიდევ ერთი ისტორიული ფაქტი, რომელიც შესაძლოა დასახელდეს იმის მიზეზად, თუ რატომ გრძნობდნენ თავს უხერხულად სამცხე-ჯავახეთის ეთნიკური სომხები ინტერვიუს დროს მუსლიმი თემის ხსენებისას. ეს ფაქტი უკავშირდება სომეხი ხალხის ისტორიას, კერძოდ, XX საუკუნის დასაწყისში თურქთა მხრიდან მომხდარ სომეხთა გენოციდს. გენოციდის შემდეგ დღევანდელი თურქეთის სომხური მოსახლეობა მეზობელ ქვეყნებში ცდილობდა თავშესაფრის პოვნას. იმ პერიოდში ბევრმა ეთნიკურმა სომეხმა თავი საქართველოს შეაფარა. ახალციხეში სომხების უმეტესობა მათი შთამომავალია, ვინც ამ ტერიტორიებზე თურქეთის გენოციდს გამოექცა. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მუსლიმ მეზობლებთან დაკავშირებით კომუნიკაციური მეხსიერება მათ მეხსიერებაში ძლიერად არის რეპრესირებული და, შესაძლოა, ეს იყოს იმ ფარული აგრესიის მიზეზიც, რომელიც მკვლევართა ჯგუფმა ინტერვიუს დროს შეამჩნია, როცა კითხვა მუსლიმთა რეგიონში ცხოვრებას შეეხო¹.

Soviet Georgia. This time range appears to be lost in ethnic Armenian communicative memory about Muslims and Jews in the region of Samtskhe-Javakheti, or Armenian state geopolitical influence makes this memory to be repressed.

The interlocutors of the ethnic Georgian background seem to also have no communicative memory regarding the Muslim population of the region due to a large time distance from the events described. Nevertheless, they do have historical information regarding the local Muslims in their minds. As a rule, they follow up the questions regarding the local Muslim community with a Soviet Union narrative about this issue, saying some historical facts. They usually recall how Stalin and Beria resettled the local Muslims from Akhaltsikhe and the neighboring locations, and since then no Muslims are living there.

INTERVIEW VIII

Interviewer: They mentioned the Abrashka shop.

Respondent: Abrashka's shop was in the center.

Interviewer: So it was in the center...

Respondent: It was in the center

Interviewer: I mean, not here..

როგორც ზემოთ აღინიშნა, 1940-იან წლებში სამცხე-ჯავახეთიდან თურქ-მესხური მოსახლეობა გადაასახლეს, მოგვიანებით კი, 1970-იან წლებში, ებრაელმა მოსახლეობამ დაიწყო საბჭოთა საქართველოს დატოვება. ეს დროის დიაპაზონი, როგორც ჩანს, დაკარგულია სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის მუსლიმებისა და ებრაელების შესახებ ეთნიკურ სომეხთა კომუნიკაციურ მეხსიერებაში, ან სომხური გენოციდის ისტორია ამ მეხსიერების რეპრესირებას ახდენს მოსახლეობაში.

ეთნიკურად ქართველ თანამოსაუბრეებს, როგორც ჩანს, არ აქვთ კომუნიკაციური მეხსიერება რეგიონის მუსლიმ მოსახლეობასთან დაკავშირებით აღწერილი მოვლენებისგან დიდი დროის გასვლის გამო. მიუხედავად ამისა, ისინი ფლობდნენ ისტორიულ ფაქტებს ადგილობრივი მუსლიმების შესახებ და, როგორც წესი, ადგილობრივ მუსლიმ თემთან დაკავშირებულ კითხვებს საბჭოთა კავშირის ნარატივით პასუხობდნენ, იხსენებდნენ რა რამდენიმე ისტორიულ ფაქტს, მაგალითად იმას, რომ სტალინმა და ბერიამ ადგილობრივი მუსლიმები ახალციხიდან და მიმდებარე ტერიტორიებიდან გადაასახლეს და მას შემდეგ იქ მუსლიმები აღარ ცხოვრობენ.

ინტერვიუ VIII

ინტერვიუერი: რალაცა აბრაშკას მაღაზია ახსენეს...

რესპონდენტი: აბრაშკას მაღაზია ცენტრში იყო.

Respondent: No, there were no nuts, there he sold what is called... pieces.

Interviewer: That is, it is towards Rustaveli Street..

Respondent: Towards Rutaveli Street, but it was not his property, he worked as a salesman himself.

Interviewer: It's clear... the lady next to the synagogue told us And that's why we came.

Respondent: It was a Jewish shop, there was no such thing, there was a shop here, a Jew worked as a salesman, that was the topic.

Interviewer: So they had a cloth shop?

Respondent: Yes, if Jewish kosher was sold, they would not have such a store.

Interviewer: And was kosher sold anywhere?

Respondent: One or two were sold back and forth, if you were in the synagogue, it was his boy, Simonas, who was fed up, Simona was doing it.

Interviewer: When before or now?

Respondent: Before, now he died

Interviewer: They didn't even need it now..

ინტერვიუერი: ანუ ცენტრში იყო...

რესპონდენტი: ცენტრში იყო.

ინტერვიუერი: ანუ აქ არა..

რესპონდენტი: არა, მაღაზიები არ იყო, იქ ყიდდა იმას, რა ქვია ნაჭრებს.

ინტერვიუერი: ანუ რუსთაველის ქუჩისკენ არის...

რესპონდენტი: ხო, რუსთაველის ქუჩისკენ, მაგრამ მაგისი არ იყო, თვითონ გამყიდველად მუშაობდა.

ინტერვიუერი: გასაგებია სინაგოგის გვერდით ქალბატონმა გვითხრა და მაგიტომ ჩამოვედით.

რესპონდენტი: იმენა ებრაული მაღაზია, ეგეთი რამე არ ყოფილა, აქ იყო მაღაზია, ებრაელი მუშაობდა გამყიდველად, ეგეთი თემა იყო თორე..

ინტერვიუერი: ანუ ნაჭრის მაღაზია ჰქონდათ?

რესპონდენტი: ჰო, ებრაული ქაშერი რომ გაყიდულიყო, ეგეთი მაღაზია არ ჰქონდათ.

ინტერვიუერი: და ქაშერი იყიდებოდა სადმე?

რესპონდენტი: ერთი ორი იყიდებოდა, აი, აქ, უკან, სინაგოგაში თუ იყავით თავის ბიჭია, ცხონებული სიმონასი, სიმონა აკეთებდა.

ინტერვიუერი: როდის, ეს ადრე თუ ახლა?

Respondent: They used to come from Tbilisi and buy from him...

Interviewer: Sure, do you remember?

Respondent: How come I wasn't here, if Jews lived here, there are many houses, here a Jew lived, there, there, next to it, there was a Jew above, there were many Jews...

Interviewer: That is, if we go to Rustaveli and ask for a former cloth shop, they will probably tell us?

Respondent: Well, they will tell you that this store has already been changed.

Interviewer: We know that, we were just curious.

Respondent: The previous atmosphere will no longer be there.

Interviewer: They mentioned something about Abrashka's shop.

Respondent: Abrashka's shop used to sell old pieces and other things, even rolls, by the meter, Abrashka lived here next door.

Interviewer: So you knew him personally.

Respondent: Yes, he had a white car and he was driving...

რესპონდენტი: ადრე, ახლა გარდაიცვალა.

ინტერვიუერი: ახლა არც სჭირდება...

რესპონდენტი: დაჟე თბილისიდან ჩამოდიოდნენ, ყიდულობდნენ მაგისგან...

ინტერვიუერი: გასაგებია, თქვენ გახსოვთ?

რესპონდენტი: როგორ არა, მე აქ ვიყავი, აქ ებრაელები რომ ცხოვრობდნენ, ბევრი სახლია, აქ ებრაელი ცხოვრობდა, იქა, იქა, გვერდით, აი, იქ, მაღლა ებრაელი, ებრაელები ბევრი იყვნენ..

ინტერვიუერი: ანუ ჩვენ რომ გავიდეთ რუსთაველისკენ და ვიკითხოთ ყოფილი ნაჭრის მაღაზია, გვეტყვიან ალბათ, ხომ?

რესპონდენტი: ხო, გეტყვიან, მარა ეს მაღაზია უკვე შეცვლილია.

ინტერვიუერი: ეგ ვიცით კი, გვაინტერესებდა უბრალოდ.

რესპონდენტი: ადრინდელი ატმოსფერო აღარ იქნება იქ.

ინტერვიუერი: რაღაცა აბრაშკას მაღაზია ახსენეს.

რესპონდენტი: აბრაშკას მაღაზია, ძველი ნაჭრები და რამე რო იყო იქ, რულონებიც, მეტრობით რო ყიდნენ, აბრაშკა აქ გვერდზე ცხოვრობდა.

ინტერვიუერი: ანუ, თქვენ იცნობდით პირადად.

Interviewer: And did he die here in Georgia or did he go to Israel with his family?

Respondent: Abrashka? Oh, I don't remember... the boy lived in Tbilisi, he didn't go to Israel.

Interviewer: Do you remember the last name?

Respondent: No, I don't remember the last name... I didn't even know, the girl also got married in Tbilisi, there were even neighbors next to me, they went to Germany, the boy went to Israel, he became my son's brother-in-law...

Interviewer: So he had three children?

Respondent: One boy, two girls, he married a girl in Tbilisi, that boy was my boy's brother, they grew up together since childhood, they write to each other in the district, in the neighborhood.

Interviewer: Do you have contact?

Respondent: Yes, they themselves came to Israel

Interviewer: We just visited the cemetery.

Respondent: Are you from Tbilisi? Jews remained there?! There is no one, Vapshe" (at all) left here.

რესპონდენტი: კი, თეთრი მანქანა ყავდა მაგიტ დადიოდა...

ინტერვიუერი: და აქ, საქართველოში გარდაიცვალა, თუ ისრაელში წავიდა ოჯახით?

რესპონდენტი: აბრაშკა? აუ, არ მახსოვს ბიჭი თბილისში ცხოვრობდა, არ წავიდა ისრაელში.

ინტერვიუერი: გვარი ხომ არ გახსოვთ?

რესპონდენტი: არა, გვარი არ მახსოვს არც ვიცოდი, გოგოც თბილისში გათხოვდა, ჩემ გვერდით კიდე მეზობლები იყვნენ ეგენი გერმანიაში წავიდნენ, ბიჭი წავიდა მერე ისრაელში, ხახამი გახდა ჩემი შვილის ძმაცაცი იყო...

ინტერვიუერი: ანუ, სამი შვილი ყავდათ?

რესპონდენტი: ერთი ბიჭი, ორი გოგო, გოგოც თბილისში გაათხოვა, ეგ ბიჭი ჩემი ბიჭის ძმაცაცი იყო, პატარაობიდან ერთად გაიზარდნენ, უბანში, მეზობლად, ერთმანეთში წერენ.

ინტერვიუერი: ანუ კონტაქტი გაქვთ?

რესპონდენტი: ჰო, ისრაელშია, თვითონაც იყვნენ ჩამოსულები.

ინტერვიუერი: ჩვენ ახლა სასაფლაოზე ვიყავით, დავათვალიერეთ.

რესპონდენტი: თქვენ თბილისელი ხართ, ხო, ალბათ? იქ კიდე დარჩა ებრაელობა, აქ „ვაფშე“ აღარ დარჩა.

Interviewer: Yes, yes.

Respondent: This one Simona's boy is Benoy, and one Yasha, Yasha has a house here, but sometimes it is in Germany, sometimes it is somewhere else.

Interviewer: That is, he hasn't sold it and is arriving.

Respondent: Yes, he has a house behind here, it is his mother-in-law's house.

Interviewer: Of course, you have a very nice city.

Respondent: It used to be better, if there were Jews, they were richer

Interviewer: Do you remember Muslims saying Muslims?

Respondent: They lived quietly,

Interviewer: That is, as "Apshina"-community let say.

Respondent: During Stalin's time, Muslims were expelled by Stalin, after that I have not seen a Muslim, but recently some people have arrived, Meskhels in the city, outside the city, I have heard of several families. Those who left pretended to have come back now. They don't look like that.

Interviewer: It is clear... thank you very much, this is how we collect in-

ინტერვიუერი: კი, კი.

რესპონდენტი: ეს ერთი, სიმონას ბიჭი დარჩა ბენოი, და ერთი იაშა, იაშას აქა აქვს სახლი მარა ხან გერმან-იაშია, ხან სად არი.

ინტერვიუერი: ანუ, არ გაუყიდია და ჩამოდის.

რესპონდენტი: ჰო, აქ უკან სახლი აქვს, თავის სიდედრის სახლია.

ინტერვიუერი: გასაგებია, ძალიან კარგი ქალაქი გაქვთ.

რესპონდენტი: ადრე უფრო კაი იყო, ებრაელები რო იყვნენ, უფრო მდიდარი.

ინტერვიუერი: მუსლიმები ხომ არ გახსოვთ თქვან, მუსლიმები?

რესპონდენტი: ჩუმად ცხოვრობდნენ,

ინტერვიუერი: ანუ როგორც „აფ-შინა“.

რესპონდენტი: ეგ სტალინის დროს მუსულმანები რომ გაყარა სტალინმა, იმის მერე მუსულმანი არ მინახია, ახლა ამ ბოლოს ვილაც-ვილაცები ჩამოვიდნენ, მესხელები ქალაქში, ქალაქგარეთ, რამდენიმე ოჯახი გამიგია არიან. წასულები, ვითომ, ახლა უკან ჩამოსულან. ისე არ ჩანან.

ინტერვიუერი: გასაგებია. დიდი, დიდი მადლობა, ასე ვაგრძელებთ ებრაელებზე ინფორმაციას და მუსლიმებიც გვაინტერესებს.

რესპონდენტი: ახლა გავიგე ებ-

formation about Jews and we are also interested in Muslims.

Respondent: Now I heard that Jews are buying houses in Tbilisi.

Georgian Jewish memory is also still alive and actively preserved in common memory. Jews, Georgians and Armenians are caring to preserve it, they continue relationships via online or meeting during celebrations of Jewish religious holidays, they gather and recall their past. Also Armenians and Georgians are caring about Jewish houses and properties when they are absent.

Georgian Jews never lose their interests in their ex habitats; they even pay salaries to the locals to care about their ancestors' graveyards. Synagogue is also under renovation and a small Georgian Jewish community still gathers there.

The cultural and ethnic picture in Batumi, Adjara region, is different nowadays, because, in contrast with Akhaltsikhe, where Muslim population doesn't exist anymore, Batumi has a strong Georgian Muslim community with its history, culture and needs. Also Batumi has a Georgian Jewish community with a long history of relationships with Muslims and Christians.

Both Muslim and Jewish commu-

რეაქციები თბილისში სახლებს ყიდულობენ.

ქართული ებრაული მეხსიერებაც ჯერ კიდევ ცოცხალია და კარგადაა შენარჩუნებული საერთო მეხსიერებაში. ებრაელები, ქართველები და სომხები ზრუნავენ მის შენარჩუნებაზე, აგრძელებენ ურთიერთობას ინტერნეტით ან პირადი შეხვედრების დროს, ებრაული რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნისას იკრიბებიან და იხსენებენ წარსულს. ასევე სომხები და ქართველები ებრაელების სახლებსა და ქონებაზე ზრუნავენ, როცა ისინი არ არიან ქვეყანაში.

ქართველი ებრაელები არასოდეს კარგავენ ინტერესს თავიანთი წარსული საცხოვრებელი ადგილების მიმართ; თანხასაც კი უხდიან ადგილობრივებს, რომ წინაპართა სასაფლაოებზე იზრუნონ. სინაგოგაც რემონტის პროცესშია და იქ ჯერ კიდევ მცირერიცხოვანი ქართველი ებრაული თემი იკრიბება.

კულტურული და ეთნიკური სურათი ბათუმში, აჭარის რეგიონში, დღეს განსხვავებულია, რადგან ახალციხისგან განსხვავებით, სადაც მუსლიმი მოსახლეობა აღარ არსებობს, ბათუმს ჰყავს ძლიერი ქართული მუსლიმი თემი თავისი ისტორიითა და კულტურით. ასევე, ბათუმს ჰყავს ქართველი ებრაული თემი მუსლიმებთან და ქრისტიანებთან ურთიერთობის ხანგრძლივი ისტორიით.

როგორც მუსლიმ, ისე ებრაულ თემებს ერთმანეთთან თბილი ურთიერთობა აქვთ. ისინი ერთმანეთის

nities used to have warm relationships with each other. They were friends, neighbors, classmates, and this friendship is continuing.

Nevertheless, it was often evident during interviews that they were trying to avoid speaking about each other, with short answers such as: „What do you want to know about Georgian Muslims? Yes I had classmates and I know them, what else are you interested in? We had good relationship.”

Muslim average answers about Jewish-Muslim relationships are such: “What do you want us to say about Jews? We were working together, we were classmates, we had friendship, but now we have our problems and they have their problems”.

It should be mentioned though that it's more sensible in interviews that the modern geopolitical situation in the world and especially in Israel-Palestine affects bilateral relations between Georgian Muslims and Georgian Jewish communities.

Both sides have sympathies to the other side of the conflict, and in Batumi peace mostly is maintained between the two communities. Nevertheless, if the problem of the Jewish community is the danger of terrorism in Israel and in Georgia, the problem of the Georgian Muslim community is of different

მეგობრები, მეზობლები, კლასელები არიან და ეს კავშირები გრძელდება.

მიუხედავად ამისა, ინტერვიუს ჩანერის დროს აშკარა იყო, რომ რესპონდენტები ცდილობდნენ თავი აერიდებინათ ერთმანეთზე საუბარს და მოკლე პასუხებით იფარგლებოდნენ – „რა გსურთ იცოდეთ ქართველ მუსლიმებზე? კი, მყავდა კლასელები და ვიცნობ, კიდევ რა გაინტერესებს? ჩვენ კარგი ურთიერთობა გვქონდა.“

მუსლიმთა პასუხები ებრაელ-მუსლიმურ ურთიერთობებზე, ძირითადად, ასეთი იყო: „რა გინდათ ვთქვათ ებრაელებზე? ჩვენ ერთად ვმუშაობდით, კლასელები ვიყავით, მეგობრობა გვქონდა, მაგრამ ახლა ჩვენ გვაქვს ჩვენი პრობლემები და მათ აქვთ თავიანთი პრობლემები“.

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მათთან საუბრისას იგრძნობოდა, რომ თანამედროვე გეოპოლიტიკური ვითარება მსოფლიოში და, განსაკუთრებით, ისრაელ-პალესტინის მოვლენები გავლენას ახდენს ქართველ მუსლიმებსა და ქართველ ებრაელებს შორის ორმხრივ ურთიერთობებზე.

ორივე მხარე გამოირჩევა სიმპათიებით კონფლიქტის სხვადასხვა მხარის მიმართ. ბათუმში ამ ორ თემს შორის მშვიდობა, ძირითადად, შენარჩუნებულია. მიუხედავად ამისა, თუ ებრაული თემის პრობლემა ისრაელსა და საქართველოში ტერორიზმის საფრთხეა, ქართული მუსლიმი თემის პრობლემა განსხვავებული ხასიათისაა. ის, ძირითადად, ეფუძნება საქართველოს მთავრობასთან ურთ-

nature. It is mostly based on relations with the Georgian government which has no interest in strengthening the Muslim community and allowing them to build the new mosque, and all other problems now are not so relevant for them at the moment.

We hold a group interview with the Batumi Muslim community in the yard of the “New mosque” where construction of that building is even not started yet – the construction was “freezed” due to the lack of proper dialogue and the ongoing process of looking for a solution between Muslim community and local Adjara government.

In the Georgian Muslim community nostalgia about the Soviet period is still strong and most of them wanted to recall more and more their experience living in Soviet Georgia. Most of them think that the Soviet Union helped them to get education, jobs, professions, flats and the main opportunity to leave the high mountain of Adjara, where they had no state services, until now most of them are living in the same flats which the Soviet Union gave them.

იერთობას – რელიგიურ საკითხებზე შეხედულების შეუთავსებლობა.

ბათუმის მუსლიმ თემთან ჯგუფური ინტერვიუ „ახალი მეჩეთის“ ეზოში ჩავატარეთ, სადაც ამ შენობის მშენებლობა ჯერ არ დაწყებულა – მშენებლობა „გაყინეს“ სათანადო დიალოგის არარსებობისა და მუსლიმ თემსა და აჭარის ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის გამოსავლის ძიების მიმდინარე პროცესის გამო.

ქართველ მუსლიმთა შორის ჯერ კიდევ ძლიერია ნოსტალგია საბჭოთა პერიოდთან მიმართებით და მათ უმეტესობას საუბრისას სურდა, სულ უფრო მეტად გაეხსენებინა საბჭოთა საქართველოში ცხოვრების გამოცდილება. უმეტესობა ფიქრობს, რომ საბჭოთა კავშირი დაეხმარა მათ მიეღოთ უკეთესი განათლება, სამსახური, პროფესია, ბინები და, მთავარი, შესაძლებლობა დაეტოვებინათ აჭარის მაღალმთიანი რეგიონები, სადაც სახელმწიფო სამსახური არ ჰქონდათ. უმეტესობა დღემდე იმავე ბინებში ცხოვრობს, რომელიც საბჭოთა კავშირმა გადასცა მათ.

GEORGIAN MUSLIM AND
GEORGIAN JEWISH LIFE
ACCORDING TO ARCHIVAL
DOCUMENTS

ქართველ მუსლიმთა და
ქართველ ებრაელთა
ცხოვრება საარქივო
დოკუმენტების მიხედვით

The main instrument to control religious life in the Soviet Union and the processes within it was the Department of the religious committee. The main guideline for this department was to prevent people from “losing time” for religious activities, as this time was supposed to be used for working.

Another goal was to prevent and forbid children’s participation in the religious process and, especially in small traditional communities, to prevent main problems such as early age marriages. Religion committee agent was supposed to check all regions, cities, and check mosques, synagogues, churches to make reports where all aspects of violation of religious law was noted.

That kind of report was later used to make decisions against those religious societies where violation was marked. Especially strict measures were used to prevent children’s participation in the religious process.

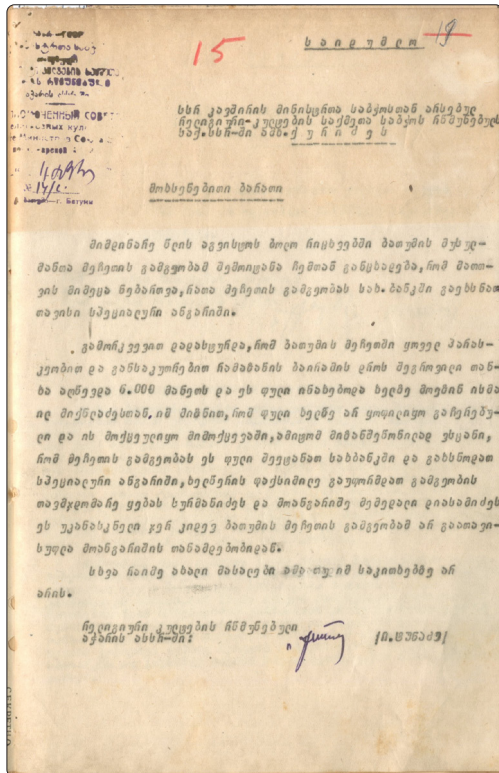
Also, the committee agent was checking religious organizations’ financial situation. He could make private decisions to allow organizations to open bank accounts in the state bank if the income of the organization was remarkable.

საბჭოთა კავშირში რელიგიური ცხოვრებისა და მასში მიმდინარე პროცესების კონტროლის მთავარი ინსტრუმენტი რელიგიური კომიტეტის დეპარტამენტი იყო. ამ განყოფილების მთავარი მითითება ხალხის მიერ რელიგიური საქმიანობისთვის „დროის დაკარგვის“ თავიდან აცილება იყო, რადგან ეს დრო სამუშაოდ უნდა გამოეყენებინათ.

რელიგიური კომიტეტის დეპარტამენტის კიდევ ერთ მიზანს ბავშვების რელიგიურ პროცესებში მონაწილეობის პრევენცია და აკრძალვა წარმოადგენდა, განსაკუთრებით მცირე ტრადიციულ თემებში და ისეთი ძირითადი პრობლემების თავიდან აცილება, როგორიცაა ადრეულ ასაკში ქორწინება. რელიგიის კომიტეტის აგენტს უნდა შეემოწმებინა ყველა რეგიონი, ქალაქი და იქ მდებარე მეჩეთები, სინაგოგები, ეკლესიები, რათა მოემზადებინა ანგარიში, სადაც აღრიცხული იქნებოდა რელიგიური კანონის დარღვევის ყველა ფაქტი.

ასეთი ანგარიშები მოგვიანებით გამოიყენებოდა იმ რელიგიური საზოგადოებების წინააღმდეგ გადაწყვეტილების მისაღებად, სადაც დარღვევა იყო დაფიქსირებული. განსაკუთრებით მკაცრი ზომები გამოიყენეს ბავშვების რელიგიურ პროცესში მონაწილეობის თავიდან ასაცილებლად.

In the following document we read that the functional mosque in the Adjara region was only in Batumi. In this community income from the Muslim religious holiday Ramadan gathered more than 5000 rubble (Soviet national currency).

Muslim society asking a religious committee agent to let them open a state bank account, to drop into money rotation.

მუსლიმი თემი სთხოვს რელიგიური კომიტეტის აგენტს, ნება დართოს გახსნას სახელმწიფო საბანკო ანგარიში, რათა შემოწირულობა გადატანილ იქნას ფულად როტაციში.

It should be said that this government inspector is quite supportive towards the religious community. On the one hand, personally makes strict mea-

asures, კომიტეტის აგენტი ამოწმებდა რელიგიური ორგანიზაციების ფინანსურ მდგომარეობას. იმ შემთხვევაში თუ ორგანიზაციის შემოსავლები სოლიდური იყო, კომიტეტს შეეძლო მიეღო გადაწყვეტილება ორგანიზაციის სახელზე სახელმწიფო ბანკში საბანკო ანგარიშის გახსნის თაობაზე.

ერთ-ერთ დოკუმენტში ვკითხულობთ, რომ აჭარის რეგიონში ფუნქციონალური მეჩეთი მხოლოდ ბათუმში იყო. ამ თემში მუსლიმური რელიგიური დღესასწაულის – რამადანის შემოსავალმა შეადგინა 5000-ზე მეტი რუბლი (საბჭოთა ეროვნული ვალუტა).

უნდა ითქვას, რომ ზემოთ ნახსენები სამთავრობო ინსპექტორი მნიშვნელოვან მხარდაჭერას იჩენდა რელიგიური თემის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ, ერთი მხრივ, პირადად ატარებდა მკაცრ ზომებს, როგორცაა პერსონალური ანგარიშების მომზადება ფაქტებზე, როცა ბავშვებს რელიგიურ მსახურებაში მონაწილეობის უფლებას აძლევდნენ, თუმცა, მეორე მხრივ, ხელს უწყობდა და ეხმარებოდა ყველა სხვა ტექნიკურ და ფინანსურ საკითხში. მაგალითად, ინსპექტორი ქმნიდა პირობებს, რომელიც ხალხს საშუალებას აძლევდა ფული სახელმწიფო ბანკებში შეენახათ და მიეღოთ შემოსავალი, ასევე, მათ საშუალებას აძლევდა აეშენებინათ სამლოცველოები და ელოცათ, თუ ისინი არ დაარღვევდნენ რელიგიასთან დაკავშირებულ საბჭოეთის გარკვეულ წესებს (კანონი, რომელიც არეგულირებდა რელიგიურ პროცესს, არ

asures such as writing personal reports on violators who let children participate in the religious services. Nevertheless, on the other hand, he promotes and helps on all other technical and financial issues. For instance, the inspector creates the conditions allowing people to keep money in state banks and get income and allowing them to build and to pray if they will not violate certain Soviet rules regarding the religion. (law which was regulating religious process, not to allow children participate in the religious process)

As it was mentioned above, there was a strict approach regarding the children's participation in the religious practices. Apart from that, strict measures have been used against those who were gathering for praying during working hours.

The state inspector I. Tunadze always writes and reports with his own, specific style of criticism. For instance, he couldn't manage to hide his emotions when he sees in mosques and synagogues not only old people but also youth who are praying.

In one of the archival documents he quotes his own conversation with children aged 9-13. In this conversation he asks children: "Are you going to school?" and then he gets the answer from children: "Yes, we do". According to the document, Tunadze reminded children that when they are speaking

მომხდარიყო ბავშვების დაშვება რელიგიურ პროცესებში).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კომიტეტს მკაცრი მიდგომა ჰქონდა ბავშვების რელიგიურ პრაქტიკაში მონაწილეობასთან დაკავშირებით. გარდა ამისა, მკაცრ ზომებს მიმართავდნენ მათ წინააღმდეგ, ვინც სამუშაო საათებში სალოცავად იკრიბებოდა.

სახელმწიფო ინსპექტორი ი. ტუნაძე ყოველთვის თავისი სპეციფიკური კრიტიკის სტილით წერს ამ ანგარიშებს. მაგალითად, ვერ ახერხებს ემოციების დამალვას, როცა მეჩეთებსა და სინაგოგებში ხედავს არა მარტო მოხუცებს, არამედ მლოცველ ახალგაზრდებსაც.

ერთ-ერთ საარქივო დოკუმენტში ის ციტირებს საკუთარ საუბარს 9-13 წლის ბავშვებთან. ამ საუბარში ის ბავშვებს ეკითხება: „სკოლაში დადიხართ?“ შემდეგ კი ბავშვებისგან იღებს პასუხს: „დიახ, დავდივართ“. დოკუმენტის მიხედვით, ტუნაძემ ბავშვებს შეახსენა, რომ ხანდაზმულებთან საუბრისას ქუდები უნდა მოიხადონ. ბავშვებმა, როგორც ციტირებულია, ამაზე უარი თქვეს და უპასუხეს, რომ მათი ტრადიცია არ აძლევს საშუალებას, რომ ლოცვის დროს ქუდები მოიხადონ. ამის შემდეგ, დოკუმენტის მიხედვით, ტუნაძე ადგილობრივ უხუცესებს ეკამათება და აფრთხილებს, რომ ბავშვებს არ მისცენ რელიგიურ პრაქტიკებში მონაწილეობის საშუალება.

მოგვიანებით თავის მოხსენებაში ტუნაძე წერს თავის უფროსს და ბოდიშს უხდის, რომ შესაძლოა ის არ ატარებს საკმარის პროპაგანდის-

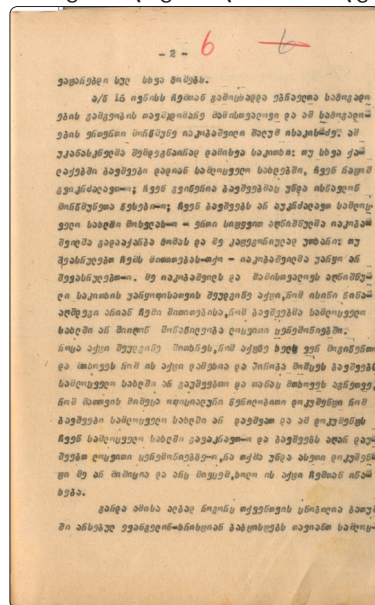
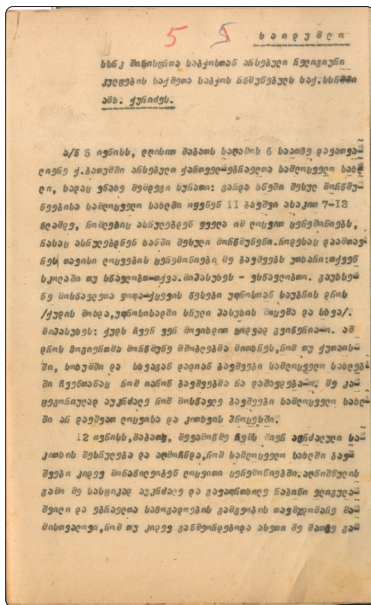
to elderly people they must take off their hats. Children, as quoted, refused it and answered that their tradition does not allow them to take off hats during praying. After that, according to the document, Tunadze argues with local elders and warns them to not allow children to participate in the religious practices.

Later in his report I. Tunadze writes to his boss and apologizes that maybe he is not doing enough propaganda and enough effort that children still continue participating in the religious practices. He suggests in the document that, probably, he is supposed to get “only direct and strict measures”.

ტულ სამუშაოს და საკმარის ძალ-ისხმევას არ დებს, რადგან ბავშვებში კვლავ განაგრძობენ რელიგიურ პრაქტიკაში მონაწილეობას. ის დოკუმენტში წერს, რომ, სავარაუდოდ, საჭიროა მიღებულ იქნას „მხოლოდ პირდაპირი და მკაცრი ზომები“.

ისტორია, რომელიც გაცოცხლდა ჩვენი საარქივო მუშაობისას, ძალიან საინტერესოა, რამდენადაც ის აჩვენებს ყველა ასპექტს, თუ როგორ არეგულირებდა საბჭოთა კავშირი რელიგიურ საკითხებს. ამას განსაკუთრებით ნათლად ასახავს ზემოთ მოყვანილი ი.ტუნაძის საქმე.

მას შემდეგ, რაც ტუნაძე რელიგიის საკითხთა საბჭოში ბოდიშს იხდის, პასუხად იღებს ინსტრუქციებს, თუ როგორ გადაჭრას მომავალ ანგარიშში მის მიერ აღწერილი პრობლემები.

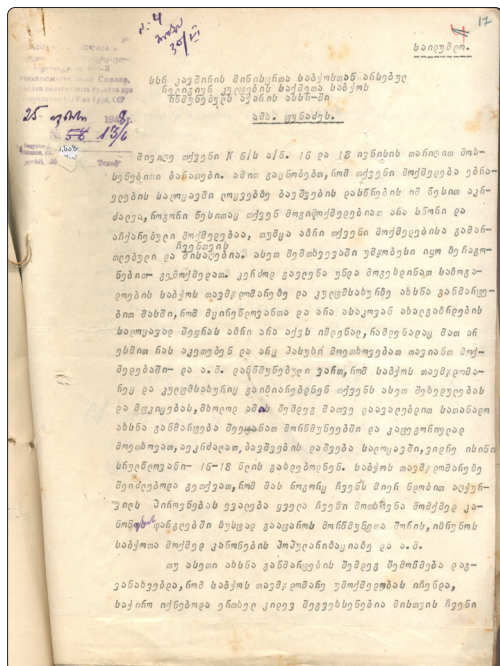
Tunadze talks about children's participation in the religious practices, having an argument with children and with elders in the Batumi mosque.

ი. ტუნაძე საუბრობს ბავშვების რელიგიურ პრაქტიკაში მონაწილეობაზე, ბათუმის მეჩეთში ბავშვებთან და უფროსებთან კამათზე.

History which got alive during our archival works is very interesting because it shows all aspects of how the Soviet Union used to organize religious issues. This is especially brightly illustrated by the I. Tunadze case quoted above.

After Tunadze apologizes to the Religious Affairs Council, he gets an answer where he gets instructions on how to solve the problems described by him in the report in the future.

It should be noted that the Council of Religious Affairs under the Council of Ministers instructions are very soft, and later on Tunadze gets orders to get more soft measures. He is also advised to use different methods and dialects during mediating with such religious society about such problems which has been named in the above documents.

აღსანიშნავია, რომ მინისტრთა საბჭოს დავალებით, რელიგიის საკითხთა საბჭო ძალიან რბილია და მოგვიანებით ტუნაძე ბრძანებებს იღებს, რომ უფრო რბილი ზომები მიიღოს და ეცდოს, პრობლემები უფრო მსუბუქად გადაჭრას. მას ასევე ურჩევენ, გამოიყენოს სხვადასხვა მეთოდი ასეთ რელიგიურ საზოგადოებასთან შუამავლობისას.

ებრაული ოჯახები ჩართული იყვნენ სხვადასხვა სახის ეკონომიკურ საქმიანობაში, როგორიცაა: სასოფლო-სამეურნეო გაერთიანებები, კოოპერატივები და არტელები (პატარა ქარხნები, ძირითადად, ფეხსაცმლის, ტყავის, აგურის განაწილება და ა.შ.).

საბჭოთა კავშირში ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის დასაწყისსა და ეროვნული პოლიტიკის კორენიზაციასთან ერთად, საბჭოთა მთავრობამ ხელი შეუწყო უამრავ ეკონომიკურ აქტივობას საბჭოთა ეკონომიკისთვის ახალი ბიძგის მიცემისა და სიღარიბის პრობლემის დასაძლევად, განსაკუთრებით ეთნიკურ უმცირესობებში.

ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში მთავრობამ შექმნა ათასობით არტელი (მცირე საწარმოო ქარხანა), რომლებიც ორიენტირებული იყო ტყავისა და

The answer from the Council of Religious Affairs to I. Tunadze about his last report corresponding to children participation in religious practices and strict measures.

რელიგიის საკითხთა საბჭოს პასუხი ი. ტუნაძეს მისი ბოლო ანგარიშის შესახებ, რომელიც შეეხება ბავშვების მონაწილეობას რელიგიურ პრაქტიკასა და მკაცრი ზომების მიღებას.

14

Наименование	Всего	Сред. норма		Тов.		Всего						Гражданские		
		Всего	Сред.	Всего	Сред.	Евреи		Неевреи		Всего	Сред.	Всего	Сред.	Всего
						Всего	Сред.	Всего	Сред.					
Предприятия ЧЗЗЗЗЗ	15		13	8	5	4	2	3	1	2		1	4	8
Лили-иза	16	9	7	12	4	7	1	5	2	1			1	15
ЗЕТ-Шулава	3		9	9				1	7				1	8
С.Тандарт	21	13	8	20	1	9	6	4	1	1			1	20
Лайное	21	17	4	21		13		2		6			2	19
Дерев. бдолочная	24	20	4	23	1	4	8	1	3	2		2	1	21
Швейное	76	66	10	32	44			15	14	47		1		75
	180	125	50	120	50	130	12	37	21	60	1	4	9	167

L20095208 National
 26032203 Archives of
 354028 Georgia

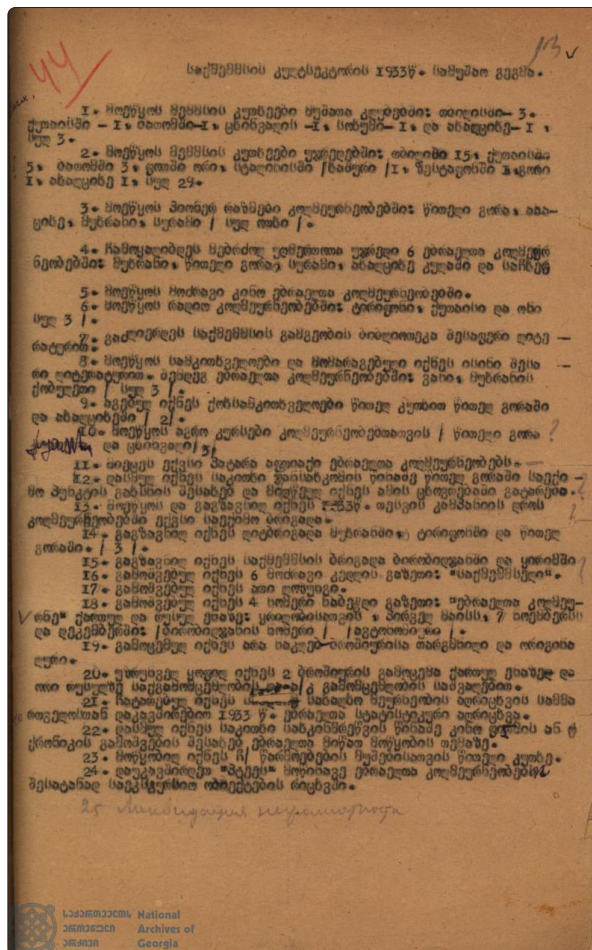
A document about Jewish households around Georgia with their work specifications.

დოკუმენტი საქართველოს მასშტაბით ებრაული შინამეურნეობებისა და მათი სამუშაო სპეციფიკაციების შესახებ.

No.	Date	Description	Particulars	Debit		Credit		Balance		Total		Total		Total		Total		Total		Total	
				To	By	To	By	To	By	To	By	To	By	To	By	To	By	To	By	To	By
1	1911	Jan 1	Balance																		
2	1911	Jan 2	Jan 2																		
3	1911	Jan 3	Jan 3																		
4	1911	Jan 4	Jan 4																		
5	1911	Jan 5	Jan 5																		
6	1911	Jan 6	Jan 6																		
7	1911	Jan 7	Jan 7																		
8	1911	Jan 8	Jan 8																		
9	1911	Jan 9	Jan 9																		
10	1911	Jan 10	Jan 10																		
11	1911	Jan 11	Jan 11																		
12	1911	Jan 12	Jan 12																		
13	1911	Jan 13	Jan 13																		
14	1911	Jan 14	Jan 14																		
15	1911	Jan 15	Jan 15																		
16	1911	Jan 16	Jan 16																		
17	1911	Jan 17	Jan 17																		
18	1911	Jan 18	Jan 18																		
19	1911	Jan 19	Jan 19																		
20	1911	Jan 20	Jan 20																		
21	1911	Jan 21	Jan 21																		
22	1911	Jan 22	Jan 22																		
23	1911	Jan 23	Jan 23																		
24	1911	Jan 24	Jan 24																		
25	1911	Jan 25	Jan 25																		
26	1911	Jan 26	Jan 26																		
27	1911	Jan 27	Jan 27																		
28	1911	Jan 28	Jan 28																		
29	1911	Jan 29	Jan 29																		

Document plan for Akhaltsikhe and other regions where Jewish population used to live.

გეგმა-დოკუმენტი ახალციხისა და იმ სხვა რეგიონებისთვის, სადაც ადრე ებრაელი მოსახლეობა ცხოვრობდა.

Georgian Land Management Commission's plans to create anti-religion groups to increase propaganda against religion.

საქართველოს მიწის განკარგვის კომისია გეგმავს ანტირელიგიური ჯგუფების შექმნას რელიგიის წინააღმდეგ პროპაგანდის გასაძლიერებლად.

Jewish families were involved in various types of economic activities such as: working in agricultural unions cooperatives and in artels (small factories, distribution mainly shoes, leather, bricks etc).

In the beginning of NEP (New Economic Politic) in the Soviet Union, and with the korenization national politics, the Soviet government promoted a lot

სხვა მცირე ნაწარმის გამოშვებაზე, რაც აუცილებელი იყო ქვეყნის უზარმაზარი სამშენებლო-საკონსტრუქციო სამუშაოების უზრუნველსაყოფად.

პარალელურად დაარსდა კოლმეურნეობები უამრავ სხვა შენობასა და სერვისთან ერთად, ამ ყველაფერს გაცილებით მეტი მასალა სჭირდებოდა.

ფეხსაცმლის არტელები ცნობი-

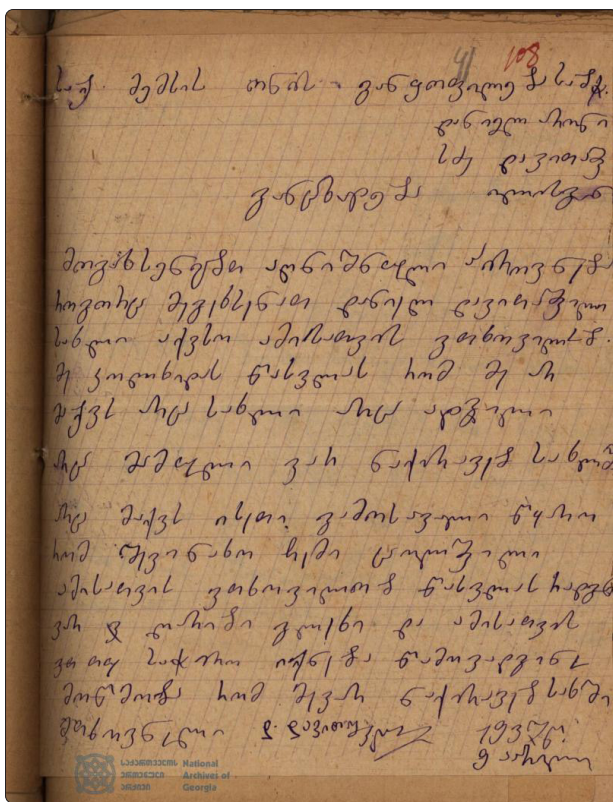
Daniel Aron Davitashvili declares that he lives in poverty and has no ability to keep family, so he asks to be sent to the Kolkhida Agricultural Artel. Letter from Oni (region Rcha, high mountain region in Georgia). 525.1.546.

დანიელ არონ დავითაშვილი აცხადებს, რომ სიღარიბეში ცხოვრობს და ოჯახის შენარჩუნების უნარი არ აქვს, ამიტომ ითხოვს გაგზავნას კოლხიდას სასოფლო-სამეურნეო არტელში. წერილი ონიდან (რაჭა, მაღალმთიანი რეგიონი საქართველოში).

needed much more and more materials, for example shoe artels were famous among Jewish and Armenian population. Jews and Armenians mostly used to choose that typical artels to work, because they already had experience and they knew this craft from their families. Also they always were famous in Georgia for that kind of economic tradition. Historically, in Georgia Jews and Armenians were involved in shoe making professions, as well as in trade.

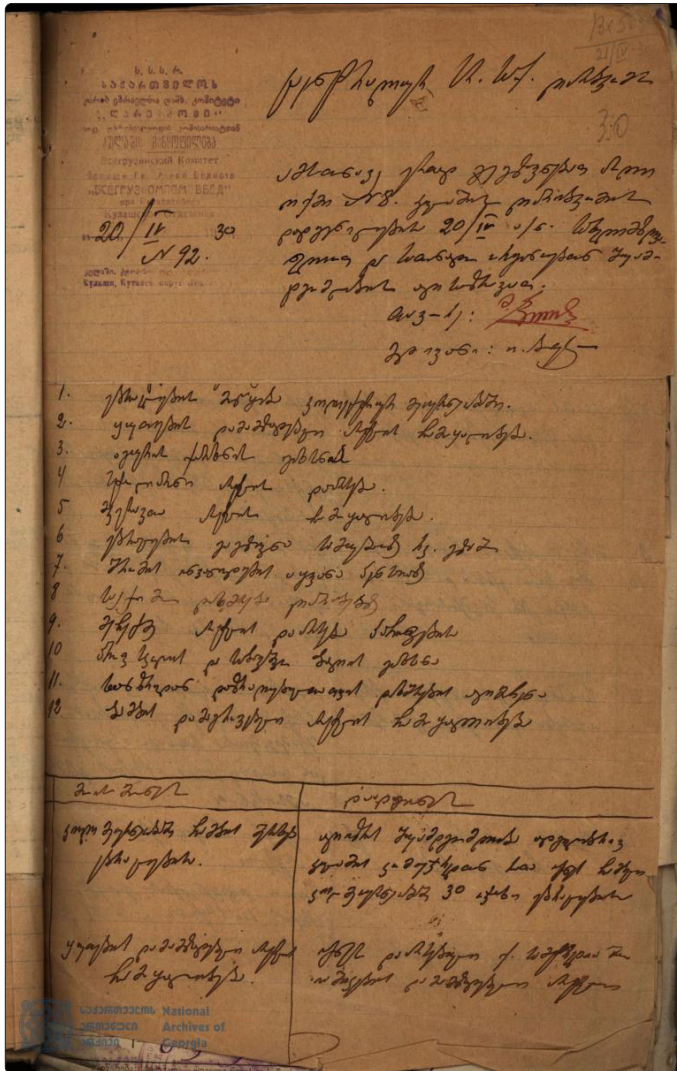
It should be mentioned here that the belief that Jews were not historically used to work on land is quite stereotypical, and the restrictions to the Jewish population to own land or to work on land mostly came from the local political decisions. In Georgia this stereotype had no historical grounds, because Georgian Jews always worked on lands and not only.

What did artels change in Soviet

ფლობასა და მიწაზე მუშაობაზე, ძირითადად, ადგილობრივი პოლიტიკური გადაწყვეტილებებიდან მომდინარეობდა. საქართველოში ამ სტერეოტიპს ისტორიული საფუძველი არ ჰქონდა, რადგან ქართველი ებრაელები ყოველთვის მუშაობდნენ მიწებზე.

რა შეცვალეს არტელებმა საბჭოთა საქართველოში? ეს კითხვა ძალიან საინტერესოა, რადგან საბჭოთა კავშირის ინდუსტრიალიზაციის პროცესის დასაწყისში პატარა ერებს ისეთი პრობლემები შეექმნათ, როგორიცაა ცხოვრება უკიდურეს სიღარიბეში, ცუდი საცხოვრებელი პირობები, განათლების ნაკლებობა, სამუშაოს არარსებობა. მცირე საწარმოო არტელები აგვარებდნენ ეკონომიკურ პრობლემებს ისე, რომ

Protocol of the central EVCOMBED of Soviet Georgia, decision made by Evcombed of Georgia what steps must be done to recruit Jewish citizens into artels in Kulashi.

საბჭოთა საქართველოს ცენტრალური EVCOMBED-ის ოქმი, საქართველოს ევკომბედის მიერ მიღებული გად-
ანცევტილება, თუ რა ნაბიჯები უნდა გადაიდგას ებრაელი მო-
ქალაქეების კულაშის არტელებში გადამირების მიზნით.

1. Arrangement of Jews in col-
lective farms.
 2. Forming a box-making Ar-
tel.
 3. Opening of a brick factory.
 4. Founding of Iron Artel.
 5. Formation of a tailor's Ar-
tel.
 6. Sending Jews to work at the
railway station.
 7. Retirement of labor dis-
abled people.
 8. Medical aid for the poor.
 9. Establishment of the shoe-
maker's Artel.
 10. Opening of professional
school and kindergarten.
 11. Finding help from the trea-
sury for the victims.
 12. Forming a cotton gathering
artel.
- 541.1.31.

1. ებრაელთა მონყობა
კოლმეურნეობებში.
2. ყუთების მწარმოებელი
არტელის ფორმირება.
3. აგურის ქარხნის გახსნა.
4. რკინის არტელის დაა-
რსება.
5. მკერავი არტელის ფორ-
მირება.
6. ებრაელების გაგზავნა
სამუშაოდ რკინიგზის
სადგურზე.
7. შრომის შეზღუდული
შესაძლებლობის მქონე
პირთა პენსიაზე გასვლა.
8. სამედიცინო დახმარება
გაჭირვებულთათვის.
9. ფეხსაცმლის არტელის
დაარსება.
10. პროფესიული სკოლისა
და საბავშვო ბაღის გახ-
სნა.
11. დაზარალებულთათვის
ხაზინიდან დახმარების
აღმოჩენა.
12. ბამბის შემგროვებელი
არტელის ფორმირება.

25 2/3
В ТИФЛИССКУЮ БИРЖУ ТРУДА .-

№ 924
18/10-30.
Комитет направляет нижеследующих т.т. на предмет отправки их на СТРОИТЕЛЬНЫЕ Курсы /Плотнический Отдел/.

1. Джинджихашвили Симон - Темный туп. № 5
2. Тецешвили Иосиф - Тонетский майдан № 2
3. Бабалашвили Мордех .. - Аргутинский 3-ий туп
4. Бачакашвили Симон - Винный туп. № 9
5. Паши-Оглы Шаман - Мухранская 13
6. Дедиашвили Давид - Ул. Мамацашвили 10
7. Даварашвили Михаил - Норашенская 26
8. Михайл- Рафаэль Оглы - Меховой туп. № II
9. Будагов Габе - Зарабашевская 24
10. Рафаэль - Оглы Даниель - Меховой туп. № 13
11. Пинасов Садик Шамал Оглы -
12. Ибрагим- Оглы Исаак - Архивная II
13. Мордехай Оглы Габр. - Абас-Абадский пер.
14. Будаг - Оглы Борух - Хидиставская 20
15. Моше- Иран - Оглы - Ул. Давиташвили 21
16. Асаф- Насим - Оглы - Аргутинский пер. №

ВРИД. ЗАМПРЕДКОМИТЕТА:

/ЩАТСКИЙ/.

ТЕХ. СЕКРЕТАРЬ

/БАХАНОВА/.

A document, list of Jewish workers who are going to be sent for construction courses. 541.1.22.
დოკუმენტი, ებრაელი მუშების სია, რომლებიც უნდა გაიგზავნონ სამშენებლო კურსებზე.

Georgia? This question is very interesting because in the beginning of the Soviet Union's industrialization processes small nations faced such problems as life in extreme poverty, poor living conditions, lack of education. Small manufacturing artels resolved economical problems in such a manner that later development was logical to transfer from artels to the large industrial works. Hereby, it can be said that artels, in a way, created a base for large industrial factories.

Artels were suggesting its workers to upgrade their knowledge, so they were funding students in certain spheres which were needed in the economy: accounting, bank works, brick production, iron works, law, medicine, veterinary, construction courses etc.

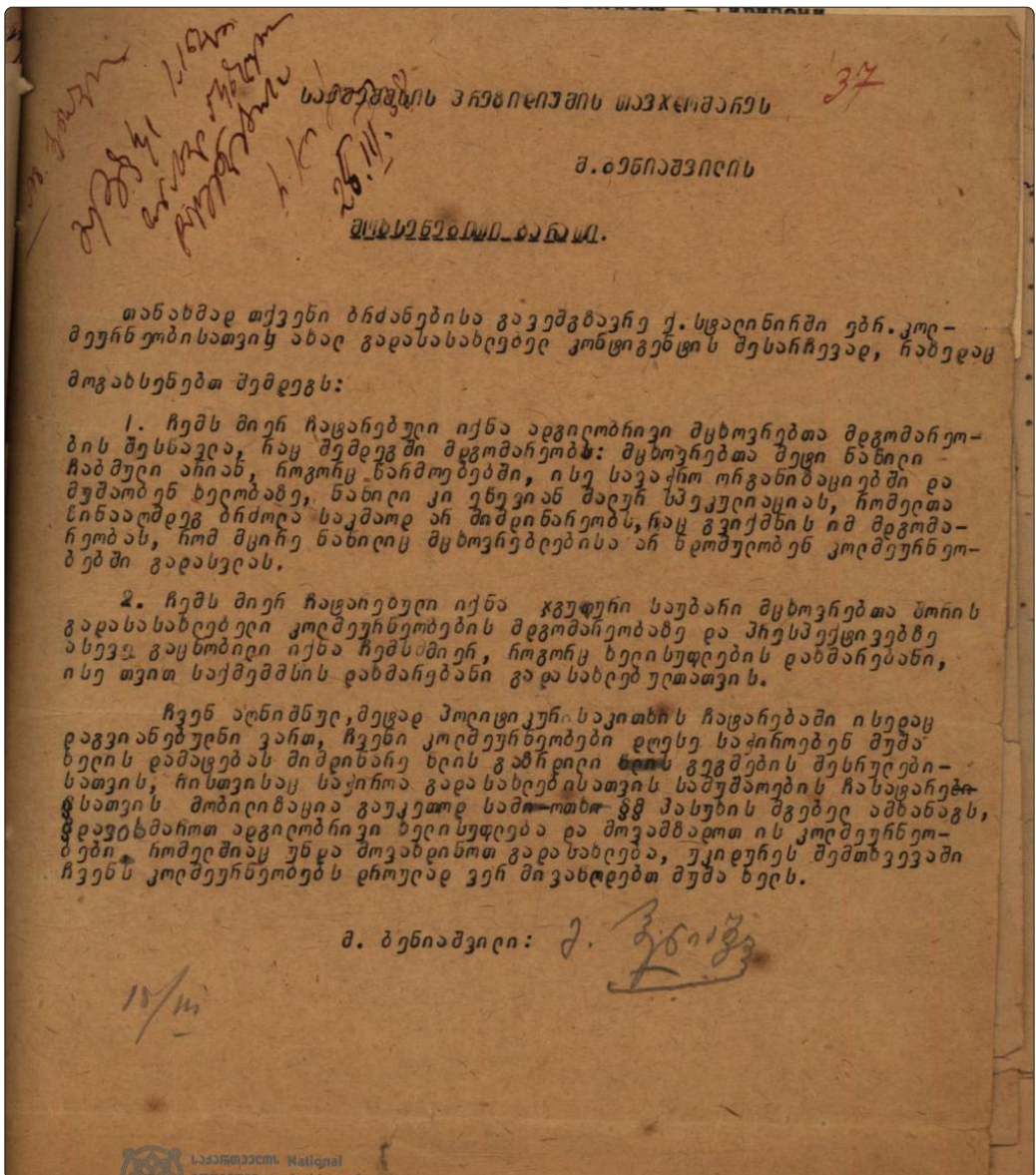
The Soviet Union created experienced workers manpower after working them in typical artels and training them via some courses. Trained workers were distributed all over the country, but mostly they were sent directly to that artels or organizations from where they were used to serve.

შემდგომი განვითარება ლოგიკურად გულისხმობდა არტელებიდან დიდ სამრეწველო სამუშაოებზე გადასვლას. ამით შეიძლება ითქვას, რომ არტელებმა, ერთგვარად შექმნეს საფუძველი დიდ ინდუსტრიებზე გადასასვლელად.

არტელებში დასაქმებულ მუშაკებს სთავაზობდნენ ცოდნის ამაღლებას, ამიტომ ისინი აფინანსებდნენ იმ სტუდენტებს, რომლებიც საჭირონი იყვნენ გარკვეულ სფეროებში: ბუღალტერია, საბანკო სამუშაოები, აგურის წარმოება, რკინის დამუშავება, სამართალი, მედიცინა, ვეტერინარია, სამშენებლო კურსები და ა.შ.

საბჭოთა კავშირმა მას შემდეგ, რაც სხვადასხვა კურსების საშუალებით გადაამზადა და დაასაქმა ადამიანები არტელებში, შექმნა გამოცდილი მუშახელის დიდი რესურსი. გადამზადებული მუშახელი მთელ ქვეყანაში გადანაწილდა, თუმცა ისინი, ძირითადად, პირდაპირ იმ არტელებსა და ორგანიზაციებში იგზავნებოდნენ, სადაც გადამზადებამდე მსახურობდნენ, შესაბამისად, არტელი იღებდა უფრო კვალიფიციურ მუშახელს.

ებრაული თემიც გააქტიურდა, დაიწყეს რა ზრუნვა არა მარტო განათლებაზე, არამედ კულტურაზეც. საბჭოთა საქართველო ძალიან უჭ-

In this document we can see what kind of problems existed due to Jewish collectivization process, and what kind of problems Soviet government agents were faced with the so called speculators, and what politics they used to fight against the underground economy.

ამ დოკუმენტში ჩვენ ვხედავთ, თუ რა სახის გამოწვევები წარმოიქმნებოდა ებრაული კოლექტივიზაციის შედეგად, თუ რა სახის პრობლემები ექმნებოდათ საბჭოთა ხელისუფლების აგენტებს ე.წ. „სპეკულანტებთან“ მიმართებით და რა პოლიტიკას იყენებდნენ ისინი იატაკქვეშა ეკონომიკის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

Jewish life activated, they started to care not only about education but also about culture, Soviet Georgia was very supportive by providing all material and theoretical resources to build theaters, schools, hospitals, even Jewish newspapers started to publish about culture, politics and news about all over the country.

It is clear that archival documents can give us only fragmented information about the life of Jewish and Muslim communities in Soviet Georgia. This is related to the fact that the majority of the archival documents are of official character – however, not all of them. When the researcher is lucky enough, there is a possibility to also find personal letters and documents, related to individual people's stories. These could be the letters written by individuals to the authorities, but containing their personal stories, and so on.

ერდა მხარს ყველა მატერიალურ და ცოდნის რესურსს თეატრების, სკოლების, საავადმყოფოების დასაფუძნებლად ქვეყნის მასშტაბით..

ცხადია, რომ საარქივო დოკუმენტები მხოლოდ ფრაგმენტულ ინფორმაციას გვანდის საბჭოთა საქართველოში ებრაული და მუსლიმი თემების ცხოვრების შესახებ. ეს გამოწვეულია იმით, რომ საარქივო დოკუმენტების უმეტესობა ოფიციალური ხასიათისაა, თუმცა არა ყველა, მაგალითად, შესაძლოა მკვლევარს გაუმართლოს და ხელთ ჩაუვარდეს პირადი სახის წერილები და დოკუმენტები, რომლებიც დაკავშირებულია ცალკეულ ადამიანთა ისტორიებთან. ეს შეიძლება იყოს პირების მიერ ხელისუფლებისადმი მიწერილი წერილები, სადაც შესაძლოა ნათლად იკითხებოდეს მათი პირადი ისტორიები.

Endnotes/ სქოლიო

¹ Communicative memory, according to Jan Assman, is the living memory which is the result of interpersonal communication. This type of memory can reach up to 100 years in the past, as it is an oral tradition and transmission from one generation to another - for instance, from grandparents to grandchildren. [კომუნიკაციური მეხსიერება, იან ასმანის აზრით, არის ცოცხალი მეხსიერება, რომელიც არის ინტერპერსონალური კომუნიკაციის შედეგი. ამ ტიპის მეხსიერებამ შესაძლოა წარსული 100 წელიც კი მოიცვას, რადგან ეს არის ზეპირი ტრადიცია და ერთი თაობიდან მეორეს – მაგალითად, ბებია-ბაბუიდან შვილიშვილებს გადაეცემათ].

CONCLUSION

The main aim of the current publication was to critically readdress one of the least researched periods of Georgia's Jewish and Muslim history – the early Soviet period with its new economic politics and various attempts to design the nationality politics in the region.

Within the frames of the research preceding the current publication we took a closer look at two regions where Jewish population historically lived alongside with the Muslim population: Adjara and Samtskhe-Javakheti. Both regions used to be parts of the Ottoman Empire, but they have their historical differences. For instance, Adjara and its capital Batumi was mostly home to Adjarian Muslims, Georgians, Laz people and Ashkenazi Jews (and a small group of Georgian Jews). Meanwhile, Samtskhe-Javakheti with its center in Akhaltsikhe, alongside Georgians and Georgian Jews, historically had a considerable Armenian population, as well as Meskhetian (Muslim) minority.

Georgian Jews of Javakheti are famous with their different (from the rest of Georgia) traditions and with the Ottoman influence on some elements of their culture. Local Meskhetian population was deported in the mid-20th century, but the memory of this “missing” group is still alive in the region. While historically Georgia is a multi-

დასკვნა

წინამდებარე პუბლიკაციის მთავარი მიზანი იყო საქართველოს ებრაული და მუსლიმური ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე ნაკლებად გამოკვლეული პერიოდის კრიტიკული შეფასება – ადრეული საბჭოთა პერიოდი თავისი ახალი ეკონომიკური პოლიტიკით და რეგიონში ეროვნების პოლიტიკის შემუშავების სხვადასხვა მცდელობით.

ჩატარებული კვლევის ფარგლებში ჩვენ უფრო ახლოდან დავაკვირდით ორ რეგიონს, სადაც ისტორიულად მუსლიმ მოსახლეობასთან ერთად ცხოვრობდა ებრაული მოსახლეობა: აჭარა და სამცხე-ჯავახეთი. ორივე რეგიონი ადრე ოსმალეთის იმპერიის ნაწილი იყო, მაგრამ მათ აქვთ თავიანთი ისტორიული განსხვავებები. მაგალითად, აჭარასა და მის დედაქალაქ ბათუმში, ძირითადად, ცხოვრობდნენ აჭარელი მუსლიმები, ქართველები, ლაზები და აშქენაზი ებრაელები (და ქართველი ებრაელების მცირე ჯგუფი). იმავედროულად, სამცხე-ჯავახეთს თავისი ცენტრით ახალციხეში, ქართველებთან და ქართველ ებრაელებთან ერთად, ისტორიულად ჰყავდა მნიშვნელოვანი სომხური მოსახლეობა, ასევე მესხების (მუსლიმები) უმცირესობა.

ჯავახეთის ქართველი ებრაელები განთქმული არიან თავიანთი განსხვავებული ტრადიციებითა და ოსმალეთის გავლენით კულტურის ზოგიერთი ელემენტით. ადგილობრივი მესხეთის მოსახლეობა XX საუკუნის შუა ხანებში გადაასახლეს, მაგრამ ამ „დაკარგული“ ჯგუფის

ethnic country with strong neighboring traditions between various ethnicities and religions, in many terms early Soviet time became harder for the local Muslims than for other groups.

In our archival and oral history research we took a closer look at the interethnic relations between Jews and Muslims in Georgia within the context of early Soviet nationalities policy and the New economic politics of the 1920s.

Our preliminary hypothesis was that while the Caucasus is a historically conflict region, Jews and Muslims had a long history of peaceful coexistence here, even though the Soviet policies were not always equal towards each ethnicity. We consciously tried to leave the period after the creation of the State of Israel out of the scope of the research as we wish to concentrate on the interethnic and neighboring relations – also, most of Javakheti's Muslim population was deported after World War II.

The research which has become the base of the current publication is difficult to evaluate as a fully profound deep dive into the topic due to the time restraints of the project that allowed us to undertake the research. Nevertheless, the research team managed to zoom into the issue of multi-ethnic relations in early Soviet Georgia, especially in the two regions that were chosen for the research – Samtskhe-Ja-

ხსოვნა რეგიონში დღემდე ცოცხლობს. მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიულად საქართველო მულტიეთნიკური ქვეყანაა, რომელსაც აქვს ძლიერი მეზობლობის ტრადიციები სხვადასხვა ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფებს შორის, ბევრი თვალსაზრისით, ადრეული საბჭოთა პერიოდი უფრო რთული გამოდგა ადგილობრივი მუსლიმებისთვის, ვიდრე სხვა ჯგუფებისთვის.

ჩვენს საარქივო და ზეპირ ისტორიათა კვლევაში უფრო ახლოდან შევისწავლეთ ეთნიკური ურთიერთობები ებრაელებსა და მუსლიმებს შორის საქართველოში ადრეული საბჭოთა ეროვნების პოლიტიკისა და 1920-იანი წლების ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის კონტექსტში.

ჩვენი წინასწარი ჰიპოთეზა იყო, რომ მიუხედავად იმისა, რომ კავკასია ისტორიულად კონფლიქტური რეგიონია, ებრაელებსა და მუსლიმებს აქ მშვიდობიანი თანაარსებობის ხანგრძლივი ისტორია ჰქონდათ, მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა პოლიტიკა ყოველთვის არ იყო თანაბარი თითოეული ეროვნების მიმართ. ჩვენ შეგნებულად ვცდილობდით ისრაელის სახელმწიფოს შექმნის შემდგომი პერიოდი გაგვეტანა კვლევის ფარგლებს გარეთ, რადგან გვინდოდა კონცენტრირება მოგვეხდინა ეთნიკურ და მეზობლურ ურთიერთობებზე – ასევე, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჯავახეთის მუსლიმი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი დეპორტირებული იყო.

კვლევა, რომელიც გახდა წინამდებარე პუბლიკაციის საფუძველი, ძნელია შეფასდეს, თემის სიღრმისეულ კვლევად პროექტის დროში შეზღუდულობის გამო. მიუხედავად

vakheti and Adjara. It is clear that the period of the 1920s is not reachable anymore by people's communicative memory, as 100 years have passed since that time. Nevertheless, the oral history interviews gave us the possibility to see what is the current communicative memory and the leading narrative about the life of Muslim and Jewish communities together.

ამისა, მკვლევართა ჯგუფმა მოახერხა ადრე საბჭოთა საქართველოში მრავალენიკური ურთიერთობების საკითხის მასშტაბირება, განსაკუთრებით კვლევისთვის არჩეულ ორ რეგიონში – სამცხე-ჯავახეთსა და აჭარაში. ნათელია, რომ 1920-იანი წლების პერიოდი ხალხის კომუნიკაციური მეხსიერებით უკვე მიუწვდომელია, რადგან ამ პერიოდიდან უკვე 100 წელი გავიდა. მიუხედავად ამისა, ზეპირმა ისტორიებმა მოგვცა საშუალება გვეჩვენა, რა არის ამჟამინდელი კომუნიკაციური მეხსიერება და წამყვანი ნარატივი მუსლიმი და ებრაელი თემების ერთად ცხოვრების შესახებ.

44 617 90

ნ/სუხუმსკომუ отделени.

На В/вопрос сообщаем адреса еврейских колхозов Грузии:

1. КОБУЛЕТЫ.....	Еврейский колхоз "АДДАРОЗЕТ"	/Кобулеты/
2. АХАЛЦАХ.....	"им. И. К. С. Н."	/Ахалцах/
3. ОНИЙСКИЙ.....	"ШЕИЧЕВА"	/Они/
4. ВАНСКИЙ.....	"БЕКОМБЕД"	/Вени/
5. САЧХЕРСКИЙ.....	"ТРУДЯЩИЕСЯ ЕВРЕИ"	/Сачхери/
6. САГАРЕДЖИНСКИЙ.....	"АХАЛЦХОВРЕБА"	/Сагареджо/
7. КУТАЙСКИЙ.....	"ВИРОСИДЖАН"	/Кутаис. Ул. Дулукидзе ОЗЕТу для евр. колхоза/
8. СУРАМСКИЙ.....	"им. ГРУЗОЗЕТ"	/Сурам/
9. КУЛАШСКИЙ.....	"им. КАЛИНИНА"	/Кулаши/
10. СУДЖУНСКИЙ.....	"им. КАХИАНЕ"	/Суджуна/
11. ЦИТЕЛИГОРСКИЙ.....	ВАРДИСУВАНИ /Лагодехский район/ ЦИТЕЛИГОРСКОМУ еврейскому колхозу "им. В. Стурца".	
12. ТИРШОНСКИЙ.....	АХАЛСОНЕЛИ /Горийский район/ для евр. ТИРШОНСКОГО колхоза "им. ЗАКФЕДЕРАЦИИ".	
13. СЕНАПСКИЙ.....	"А. ДЖАНАРИДZE" евр. колх.	/Сенаки/
14. ВАНДЗИНСКИЙ.....	евр. колхоз им. ПИРВЕЛИ-НАВИДЖИ	/Вандав/
15. МУХРАНСКИЙ.....	"им. Ш-го ИНТЕРНАЦИОНАЛА"	/Мухрани/

საქართველოს ეროვნული არქივის ფოტო

list of the Jewish cooperatives and artels.
ებრაული კოოპერატივებისა და არტელების სია. 527.1.177.

საქმემშენის ბონჯომის განყ-ბას

ქ. ბონჯომში.

70
65

16/X36.

საქმემშენის პრეზიდიუმში გახლავთ კუთვნილი ანარიყხების
ანგარიში გადანიყხით მუხრანში მე-3- ინტენაჟონადის
სახ. ებრაელთა კოლმეურნეობის წევრების ბინის იჯარა და ღო-
ცაყი 4000 მან. ოთხი ათასი მანეთის რაოდენობით.

აღნიშნული თანხას გადაგზავნით შემდეგ კოლმეურნეობის
სახელებზე შემდეგი რაოდენობით.

1. იაკობ შამელის-ძე შათაშვილს	500 მან.
2. ჭავჭავაძის შამელის-ძე იოსებაშვილს	500 "
3. იოსებ შამელის-ძე ბაბაშაშვილს	500 "
4. ნამთაღ მოჩიხის-ძე დავაშვილს	500 "
5. შალიკოშ მოჩიხის-ძე კიხიელს	500 "
6. ბესო აბრამის-ძე შალაშვილს	500 "
7. მოჩიხი ასაკის-ძე დავაშვილს	500 "
8. შალიკო შიხიელის-ძე ელიშაყვას	500 "

შესრულება გვაცნობით დეპუტით.

საქმემშენის პრეზ. წევრი
სან. სეფ. ხელმძღვანელი

გ. ბონჯომა

/ რიკინაშვილი /

მთავარი ბუხარული

/ რიბუხიანი /

საქართველოს National
არქივი Archives of
Georgia

list of the Cooperative workers which are getting salaries.
კოოპერატივებში დასაქმებულთა სახელფასო სია. 527.1.177.

ბ. ბ. ბ. — С. С. Р. Г.

საქართველოს ღარიბ ებრაელთა დახმარება კომიტეტი

„**ლ ა რ ე ბ კ მ ე ბ ი**“

ВСЕГРУЗИНСКИЙ КОМИТЕТ ПОМОЩИ ЕВРЕЙСКОЙ БЕДНОТЕ
„**ВСЕГРУЗКОМПМЕВБЕД**“

საგ. უზრუნველყოფის კომისარიატთან — При Наркомсобесе

ქ. ტფილისი — გ. Тифлис

№ 627/628

Армянский базар.

„24“ 193 г.
Ноября 0

НАРКОМФИНСОВ СОЮЗА ССР.

НАЛОГОВОМУ УПРАВЛЕНИЮ.

Копия: Комитету ЦИК СССР.

25/II-1927 года Совнарком Сов Социалистической Республики Грузии своим протокольным постановлением узаконил организацию в Грузии Всегрузинского Комитета помощи еврейской бедноте при Наркомсобесе. Этим же постановлением Совнаркома Грузии утверждён типовой устав артелей могущих быть организованными названным Комитетом и могущих работать в его системе. Это решение Правительством Грузии вызвано тяжёлым бедственным положением так называемых Грузинских евреев населяющих несколько районов Грузии и численностью превышающих 45 тыс. душ, взрослого населения. Особое положение занимаемое при царизме Грузинскими евреями. Мелкая торговля корабейничество — отсутствие ремесленников и вообще какой-либо квалифицированной рабочей силы — привело эту группу евреев в состояние полного физического вымирания.

Решение Совнаркома Грузии подкреплено особым постановлением от 25/III-29 г. и где оговорены и льготно-налоговые права

Комитета. Наконец приняло окончательное оформление постановлением Совета Национальностей Центр. Исполн. Комит. Союза от

საქართველოს ეროვნული
არქივი
National
Archives of
Georgia

Declaration of Evkombed of Soviet Georgia.

საბჭოთა საქართველოს ეკომბედის განცხადება. 541.1.39.

18/У-30 г. Постановление Совета Нац. ДИК"а Союза предусматривает распространение на Всегрузинск. Комитет Помощи еврейс. бедноте льготных прав предоставленных аналогичным обществам /ОЗЕТ и ОРТ/, занимающимся оказанием трудовой помощи деклассированной части евреев.

К настоящему моменту чрезвычайно развилась работа Комитета по оказанию трудовой помощи Грузинским евреям за короткое время существования Комитета удалось организовать до 65ти производств-трудовые артели и вовлечь в работу более 3.000 чел. Все мастерские-артели Комитета построены по типу фабзавуча, т.е. вовлеченный в артель получает ремесленную выучку - в продолжении нескольких месяцев учебы находится на положении ученика - непосредственно не участвует в процессе производства - однако материально обеспечивается Комитетом. Эта система работы в результате дает возможность бедняку еврей получить ремесло и получив его немедленно приступить к работе.

С самого начала работы Комитет усвоил твердый принцип оказания трудовой помощи и ни в коем случае не допускает организацию торговых точек.

Всю готовую продукцию Комитет сдает непосредственно прямо с производства кооперативным и другим государственным объединениям.

Однако все эта работа в данное время находится под угрозой срыва, ввиду того, что Наркомфин Грузии не получил соответствующего указания Наркомфина Союза и обязует Комитет оплачивать промышленный и другие виды налога - приравнивая производства Комитета в системе диких артелей и облагает их как производства частного сектора.

К тому последнее распоряжение Наркомфина Союза по в просе обложения особым налогом продукцию промышленной кооперации совершенно выбивает нас из нормальной колеи. Комитет отнесенный к частному сектору не имеет и той возможности пользоваться 15% льготой наравне с промкооперацией. Это обстоятельство удорожает продукцию производств Комитета и ставит его в безвыходное положение.

Сообщая изложенное прошу ась нашим присутствием в Москве и докладывая Вам непосредственно Комитет ходатайствует об распространении на производство Комитета налоговых льгот присвоенных аналогич-

საქართველოს ეროვნული
არქივი
National
Archives of
Georgia

Next page.

შემდეგი გვერდი.

A trace from a mezuzah visible on the right from the door, Akhaltsikhe.
მეზუზას კვალი შესამჩნევია კარის მარჯვენა მხარეს, ახალციხე.

New Mosque in Batumi.
ახალი მეჩეთი ბათუმში.

Entrance to a house in Akhaltsikhe with the year of construction written in Hebrew.

სახლის შესასავლელი აშენების
თარიღით, ებრაული წარწერა.

A mezuzah (a piece of parchment inscribed with verses from the Torah) visible right from the door, Akhaltsikhe.

მეზუზა (პერგამენტის ნაჭერი წარწერით თორიდან) ახალციხე.

JEWS AND THEIR MUSLIM NEIGHBORS IN EARLY SOVIET GEORGIA

Economic and nationalities policies aspects

ებრაელები და მათი მუსლიმი მეზობლები ადრეულ საბჭოთა საქართველოში

ეკონომიკური და ეროვნებებზე მიმართული პოლიტიკის ასპექტები

2024

ISBN 978-9941-9832-7-6

9 789941 983276